

MARRI
MIGRATION, ASYLUM, REFUGEES REGIONAL INITIATIVE
ACCESS TO RIGHTS PROJECT

RADNA GRUPA ZA CIVILNO DRUŠTVO ZA BOSNU I HERCEGOVINU
(CSWG B&H)*

PRAVNI I STVARNI POLOŽAJ IZBJEGLICA, RASELJENIH LICA I POVRATNIKA
U BOSNI I HERCEGOVINI

-PRISTUP NJIHOVIM OSNOVNIM PRAVIMA-

(BOSNA I HERCEGOVINA INVENTORY¹)

Juli 2005

---

* Koordinator Radne grupe je Lex International Banja Luka

¹ Ovaj Inventori ... je napisan kao relativno samostalan dokument. Radi preglednosti, osvrtna na pojedina pitanja iz dokumenta pod nazivom "OVERVIEW OF ACCESS TO RIGHTS", MARRI - Stability Pact for South Eastern Europe (dokument za BiH, autor g. Jens Schwalb), e se dati u posebnim napomenama (fusnotama). Imenovani dokument e se u daljem tekstu skraćeno zvat skraćeno: Overview...

S A D R Ž A J

1. PRAVNI STATUS IZBJEGLICA IZ BIH PREMA DRŽAVNOM ZAKONU
  - 1.1. Sticanje statusa izbjeglice iz BiH
  - 1.2. Prestanak statusa izbjeglice iz BiH
  - 1.3. *Status raseljenog lica i njegov prestanak*
  - 1.4. Ko je povratnik i kako se odlučuje o ovom statusu i prestanku statusa ?
  - 1.5. U kojem roku se gubi status povratnika ?
  - 1.6. Vrste prava izbjeglica iz BiH
  - 1.7. Posebna prava povratnika
2. KRITERIJUMI ZA UTVRĐIVANJE KORISNIKA PROJEKATA POVRATKA I REKONSTRUKCIJE STAMBENIH JEDINICA
  - 2.1. Uputstvo za odabir korisnika programa pomoći u obnovi stambenih jedinica u svrhu povratka
    - 2.1.1. Kriteriji za odabir korisnika
    - 2.1.2. Procedure za odabir korisnika
  - 2.2. Odgovornost za povratak na domaćim organima
3. POVRAT PRIVATNE SVOJINE I STANOVA U BOSNI I HERCEGOVINI
  - 3.1. POVRAT PRIVATNE NEPOKRETNE SVOJINE
  - 3.2. POVRAT PRIVATNIH POKRETNIH STVARI
  - 3.3. VRAĆANJE STANOVA NOSIOCIMA STANARSKOG PRAVA U BOSNI I HERCEGOVINI
  - 3.4. IZVRŠENJE ODLUKA KOMISIJE ZA IMOVINSKE ZAHTJEVE RASELJENIH LICA I IZBJEGLICA
    - 3.4.1. Koji je organ u Federaciji BiH nadležan za za rješavanje neriješenih zahtjeva podnesenih CRPC koja je prestala s radom ?
    - 3.4.2. Koji je organ u RS nadležan za za rješavanje neriješenih zahtjeva podnesenih CRPC koja je prestala s radom ?
    - 3.4.3. Preispitivanje ranije donesenih odluka CRPC
    - 3.4.4. Pokretanje postupka i nadležnost
4. PRAVNA VALJANOST UGOVORA O ZAMJENI PRIVATNE SVOJINE I DRŽAVNIH STANOVA
  - 4.1. Prekid upravnih postupaka za povrat imovine
  - 4.2. Oспорavanje ugovora o zamjeni stanova
5. OTKUP STANOVA U BOSNI I HERCEGOVINI
6. NOVI ZAKONI O GRAĐEVINSKOM ZEMLJIŠTU
7. PRIMJENA ZAKONA O RADU
8. ZAPOŠLJAVANJE POVRATNIKA POKRETANJEM VLASTITOG POSLA
  - 8.1. Osnivanje i registracija privrednog društva
  - 8.2. Osnivanje obrta (preduzetnička ili poduzetnička djelatnost)
  - 8.3. Pokretanje ranije registrovanog preduzeća ili radnje
9. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA U BOSNI I HERCEGOVINI
  - 9.1. Ostvarivanje prava prema sporazumu o načinu i postupku korišćenja zdravstvene zaštite zaključenog između entitetskih fondova i Distrikta Brčko.
  - 9.2. Liječenje u inostranstvu
10. SOCIJALNA ZAŠTITA
11. PENZIJSKO-INVALIDSKO OSIGURANJE
  - 11.1. VRSTE OSNOVNIH PRAVA
    - 11.1.1. Uslovi za sticanje starosne penzije i penzijski osnov i visina
    - 11.1.2. Uslovi za sticanje invalidske penzije i penzijski osnov i visina
    - 11.1.3. Uslovi za sticanje porodične penzije, penzijski osnov i visina
    - 11.1.4. Dobrovoljno penzijsko osiguranje
    - 11.1.5. Dokup staža

11.2. OSTVARIVANJE PRAVA NA PENZIJU PREMA SPORAZUMU
BOSANSKO-HERCEGOVAČKIH FONDOVA

11.2.1. Lica kojima uop te nije ispla ivana penzija nakon marta 1992. godine

11.2.2. Lica kojima je penziju ispla ivao fond izvan biv e SFRJ

11.2.3. Lica kojima je priznato pravo na penziju nakon 01. aprila 1992. godine
ali nije vr ena isplata

11.2.4. Ura unavanje penzijskog staža

11.2.5. Odre ivanje srazmjerne penzije

12. CARINSKE OLAKŠICE ZA IZBJEGLICE

13. PRAVO NA PRIKLJUČAK RANIJE FIKSNE TELEFONSKE LINIJE NAKON
POVRATKA U BIH

14. PRIZNAVANJE VAŽNOSTI DIPLOMA O ZAVRŠENOM OBRAZOVANJU U
INOSTRANSTVU (NOSTRIFIKACIJA) U BIH

15. INSTITUCIONALNA PRAVNA ZAŠTITA

16. PRIZNAVANJE VAŽNOSTI JAVNIH ISPRAVA U BiH

REZIME

Ovaj dokument pod nazivom Pravni i stvarni položaj izbjeglica, raseljenih lica i povratnika u BiH je rezultat rada Radne grupe civilnog društva BiH (CSWG BiH) u okviru MARRI programa-Pristup pravima (AtR). Ovu radnu grupu čine sledeće bosansko-hercegovačke nevladine organizacije: International lex Banja Luka, Žena BiH Mostar, JOB 22 Sarajevo, BOSPO Tuzla, DISS Sarajevo, Vidra Banja Luka i Udruženje zaposlenih i invalida rada povratnika iz Hrvatske.

Predmetni materijal zajedno s Planskom bazom i Planom aktivnosti predstavlja osnovu za rad CSWG BiH u narednom periodu, a prvenstveno sadrži pravni osvrt na položaj izbjeglica, raseljenih lica i povratnika u BiH u pogledu konzumiranja većine prava.

Obradena pitanja su grupisana po osnovnim oblastima. Riječ je o zakonskom okviru koji reguliše statusna pitanja izbjeglica, raseljenih lica i povratnika, kao i pitanje kriterijuma za utvrđivanje korisnika projekata povratka i rekonstrukcije stambenih jedinica. Kako je pitanje statusa uređeno na dva zakonodavna nivoa (državnom i entitetskim) uočljiva je razlika u statusu po pojedinim pravima ovih lica, dok je procedura odbira korisnika projekata povratka i rekonstrukcije birokratizovana i vrlo vjerovatno informacije o tenderima nisu jednako dostupne svim zainteresovanim licima.

Dokument dalje konstatuje da je proces povratka privatne imovine i stanova u BiH u osnovi završen, s izuzetkom povrata tzv. vojnih stanova (pretežno u Federaciji BiH) i povrata imovine i stanova koji su bili predmetom ugovora o prodaji i zamjeni. Čini se vjerovratnim da sudska praksa po pitanjima sudbine ovih ugovora nije ujednačena što dovodi u neravnopravan položaj građane (posebno u RS), kao i da Komisija na nivou BiH, koja je sljednik bivše CRPC nije uspjela sačuvati dignitet odnosno nezavisnu poziciju u odnosu na ranije tijelo. Ovakav zaključak se nameće ako se pažljivije analiziraju odluke ovog tijela koje se odnose na tzv. preispitivanje ranije donesenih odluka (certifikata).

U materijalu je sumarno obradeno pitanje privatizacije državnih (društvenih) stanova. Pitanje popusta kod otkupa stanova za izbjeglice i raseljena lica u entitetskim zakonima nije jednoobrazno riješeno. Takođe je u dokumentu ukazano na nove entitetske zakone o građevinskom zemljištu koji su predvidjeli reviziju (ukidanje) nekih prava koja su izbjeglice i raseljena lica imala prema ranijim propisima (komunalne olakšice, naknada za uređenje zemljišta i sl.). Uopšte uzevši izgleda da je upitna sama svrha postojanja ovih zakona koji samo komplikuju imovinsko-pravne odnose u naseljima gradskog karaktera i daju prostor za manipulacije od strane birokratije.

BiH inventori je kratko obradio i pitanja koja uređuju zakoni o radu kao i zakoni o preduzećima i zakoni o obrtu (radnjama). Zakoni o radu nisu napravili značajniji pomak u obeštećenju građana kojima je prestao radni odnos usljed rata. Iako zakoni o radu u entitetima na različite načine uređuju pitanje obeštećenja, odnosno povezivanja radnog staža, čini se da je obostrano nepovoljna situacija s njihovom implementacijom i u RS i Federaciji BiH. Ovi zakoni su uglavnom još uvijek samo mrtvo slovo na papiru po navedenom pitanju. Zakoni o preduzećima, kao i o preduzetništvu stavljaju dosta zahtjeva pred povratnike u slučajevima kada se odluče da svoju ekonomsku samoodrživost obezbijede pokretanjem sopstvenog biznisa. Nije riječ samo o relativno velikim osnivačkim ulozima i taksama, već i nerazumnim administrativnim zahtjevima i sporosti sudske i upravne administracije kada odlučuju o registraciji preduzeća ili radnji.

Obradena su i pitanja zdravstvene zaštite, socijalne zaštite i penzija. Ciljna grupa formalno ima pristup zdravstvenoj zaštiti, što ne rješava problem zbog činjenice da je zdravstvo na svim nivoima u teškoćama. Privatni zdravstveni sektor je uglavnom nedostupan ovoj kategoriji korisnika. Zbog siromaštva države i budžeta nižih nivoa vlasti, uključujući i lokalne zajednice, socijalna zaštita je na vrlo niskom nivou. Pitanje penzija nije riješeno ni u odnosima između

entitetskih penzionih fondova u BiH, pa tako ni između bivših republika SFRJ, bar ne do kraja (iako su već zaključeni međudržavni sporazumi BiH sa Hrvatskom i Srbijom i Crnom Gorom). Poseban problem predstavlja isplata ranijih (zaostalih) penzija.

U dokumentu su obrađena i pitanja carinskih olakšica i važnosti javnih isprava stečenih u ranijoj zajedničkoj državi (SFRJ). Uočeno je da je liberalizacija propisa oko dokazivanja stečene školske spreme, posebno u ratnom i neposredno poslijeratnom periodu, dovela do velikog broja zloupotreba, čiji je rezultat povećan broj krivičnih postupaka zbog falsifikata i sl.

Konkretnija aktivnost CSWG BiH, kao i aktivnost istih tijela u susjednim državama, u narednom periodu će umnogome zavisiti od aktivnosti državne komponente u MARRI programu-Pristup pravima.

1. PRAVNI STATUS IZBJEGLICA IZ BIH PREMA DRŽAVNOM ZAKONU

Na nivou BiH donesen je poseban Zakon o izbjeglicama iz BiH i raseljenim licima u BiH usvojen 03. decembra 1999. godine ("Službeni glasnik BiH" br. 23/1999). Ovaj zakon reguliše i pravni položaj izbjeglica iz BiH koji se nalaze u inostranstvu. Izmjenama i dopunama ovog Zakona od 18. jula 2003. godine ("Sl. glasnik BiH" br. 21/2003), sticanje statusa izbjeglice ili raseljenog lica vezuje se za period nakon 30. aprila 1991. godine, umjesto 30. aprila 2002. godine, kao što je bilo do tada. Osim toga, za rješavanje statusnih i drugih pitanja izbjeglica i raseljenih lica ovom izmjenama je definisana nadležnost Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, umjesto Ministarstva civilnih poslova i komunikacija. Druge izmjene i dopune Zakona su obimnije, a objavljene su u "Sl. glasniku BiH" br. 33/2003, s primjenom od 13. novembra 2003. godine. Njima se precizno reguliše nadležnost Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, a formira se i posebna Komisija za izbjeglice i raseljena lica BiH (u kojoj su pored domaćih predstavnika i predstavnici UNHCR, OSCE i OHR). Radi veće efikasnosti navedenog Ministarstva Zakon predviđa uspostavljanje regionalnih centara Ministarstva u Sarajevu, Banja Luci, Tuzli i Mostaru².

1.1. Sticanje statusa izbjeglice iz BiH

Izbjeglica iz BiH je državljanin BiH koji se nalazi izvan BiH, a koji je zbog sukoba protjeran sa svoga prebivališta ili je napustio svoje prebivalište u BiH i izbjegao u inostranstvo nakon 30. aprila 1991. godine bojeći se opravdano da će biti progonjen zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti nekoj socijalnoj grupi, političkog mišljenja. Dodatni uslov je da nije u mogućnosti da se sigurno i dostojanstveno vrati na svoje ranije prebivalište niti je dobrovoljno odlučio da se trajno nastani izvan BiH³.

1.2. Prestanak statusa izbjeglice iz BiH

Izbjeglica iz BiH gubi ovaj status u slučaju:

- Ako se sa sigurnošću i dostojanstveno vrati u svoje ranije prebivalište u BiH;
- Ako je dobrovoljno na osnovu sveobuhvatnih i objektivnih informacija bitnih za izbor mjesta prebivališta odlučila da se trajno nastani u drugo mjesto prebivališta u BiH;⁴ ili
- Ako se trajno nastani izvan BiH.

1.3. Status raseljenog lica i njegov prestanak

Raseljeno lice⁵, prema doma em zakonodavstvu (v. l. 4. državnog Zakona...), je državljanin BiH koji se nalazi u BiH, a koji je zbog posljedica sukoba protjeran sa svoga prebivališta ili je

² Iako je etabliranje ovih regionalnih centara državnog Ministarstva... predviđeno prije dvije godine oni do danas još nisu osnovani. Suvišno je obrazlagati koliko se ova okolnost direktno i negativno održava na konzumiranje prava izbjeglica, raseljenih lica i povratnika, kada su ona u nadležnosti državnog Ministarstva. Informisanost o pravima je takođe otežana.

³ U suštini domaće zakonodavstvo parafrazira l. 1.A(2) Konvencije o statusu izbjeglica (iz 1951. godine i l. 1. Protokola iz 1967. godine) koji glasi: "U svrhe ove konvencije, izraz "Izbjeglica" se primjenjivati na svako lice...Koji se, uslijed događaja nastalih prije 1. januara 1951. godine radi opravdanog straha od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti nekoj društvenoj grupi ili svojih političkih mišljenja, nalazi izvan zemlje i koje ne može ili, zbog tog straha, ne može da traži za titulu zemlje; ili koje, ako nema državljanstvo a nalazi se izvan zemlje u kojoj je imalo svoje stalno mjesto boravka, uslijed takvih događaja, ne može ili, zbog straha, ne želi da se u nju vrati."

⁴ U slučajevima da se izbjeglica vrati u BiH, ali da ne izvrši izbor drugog mjesta prebivališta, niti se trajno vrati u ranije mjesto prebivališta u BiH, može, pod određenim uslovima, steći status raseljenog lica u BiH.

⁵ Bosna i Hercegovina ima 3,842.527 stanovnika (Izjava Nore Selimović iz Agencije za statistiku BiH, "Nezavisne novine", 17. april 2005. godine). Inače, zvaničan popis stanovništva u BiH bio je još

napustio svoje prebivalište nakon 30. aprila 1991. godine boje i se opravdano da e biti progonjen zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti nekoj socijalnoj grupi ili svojih političkih mišljenja i koji nisu u mogućnosti da se sigurno i dostojanstveno vrte na svoje ranije prebivalište niti je dobrovoljno odlučio da se trajno nastani na drugom prebivalištu.

Raseljeno lice presatje biti raseljeno kada se dobrovoljno vrati u ranije prebivalište, odbijanjem povratka ako je on moguć na dostojanstven i siguran način i kada se trajno nastani u drugo mjesto prebivališta u BiH koje je dobrovoljno izabralo (1. 7. Zakona).

1.4. Ko je povratnik i kako se odlučuje o ovom statusu i prestanku statusa ?

Povratnik je izbjeglica iz BiH koji je nadležnom organu u BiH izrazilo volju za povratak u ranije prebivalište i koje je u procesu tog povratka, kao i izbjeglica iz BiH koja se vratila u svoje ranije prebivalište.

Status i prestanak statusa povratnika stiču se na osnovu navedenog državnog Zakona, ali po postupku propisanom zakonima Entiteta. Entitetski zakoni su Zakon o raseljenim osobama - prognanicima i izbjeglicama povratnicima u Federaciju BiH ("Sl. novine FBiH" br. 19/2000, 56/2001 i 27/2002) i Zakon o raseljenim licima, izbjeglicama i povratnicima u RS ("Službeni glasnik RS" br. 33/1999, 65/2001 i 13/2002).

1.5. U kojem roku se gubi status povratnika ?

Status povratnika (a time i izbjeglice) to prestaje biti protekom roka od šest mjeseci računajući od dana ponovnog nastanjenja u svoje ranije prebivalište ili drugo mjesto prebivališta u BiH.

1.6. Vrste prava izbjeglica iz BiH

Prava izbjeglica iz BiH su:

- Pravo povratka u ranije prebivalište;
- Pravo na izbor drugog prebivališta;
- Pravo na povrat imovine;
- Pravo na povrat stanarskih prava.

Izbjeglica iz BiH, nakon donošenja odluke o povratku u BiH imaju pravo koristiti pogodnosti u ličnom prevozu i prevozu stvari od zemlje prihvata do tranzitnih centara u BiH ili mjesta ranijeg prebivališta. Izbjeglice imaju i dodatna prava koja se konstituišu i ostvaruju po entitetskim, kantonalnim ili opštinskim propisima, a koja se naročito odnose na ekonomsku, socijalnu, zdravstvenu zaštitu i slobodu vjerskog izražavanja i političkog djelovanja.

1.7. Posebna prava povratnika

Za vrijeme trajanja statusa povratnika ova lica imaju pravo na:

- Pomoć u nužnoj opravci vlastitih kuća i stanova;
- Korištenje kredita za otpočinjanie poslova radi stvaranja prihoda za sebe i svoju porodicu;
- Adekvatnu pomoć u novcu;
- Neophodnu ishranu;
- Neophodnu odjeću;
- Osnovnu zdravstvenu zaštitu;

1991. godine. Prema podacima državnog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice u Bosni i Hercegovini je prema zadnjem popisu registrovano oko 186.451 raseljenih lica ili 59.825 porodica (Izjava ministra Mirsada Kebe, "Nezavisne novine", 16. april 2005. godine).

- Osnovno obrazovanje i
- Socijalnu pomoć, pod uslovom da nisu zaposleni.

Treba konstatovati da ostvarivanje ovih prava, koja su taksativno navedena u pomenutom državnom zakonu, nije ujednačeno na čitavoj teritoriji BiH, već zavisi od aktivnosti entiteta, kantona, pa i opština.

2. KRITERIJUMI ZA UTVRĐIVANJE KORISNIKA PROJEKATA POVRATKA I REKONSTRUKCIJE STAMBENIH JEDINICA

Zakon (novi čl. 22) reguliše opšte kriterijume za utvrđivanje potencijalnih korisnika projekata povratka i rekonstrukcije stambenih jedinica, a to su:

1. da je izbjeglica iz BiH, raseljeno lice u BiH, ili povratnik⁶;
2. da je iskazao namjeru za povratkom;
3. da je utvrđen status vlasništva ili stanarsko pravo nad stambenom jedinicom koja je predmet rekonstrukcije;
4. da je na dan 30. aprila 1991. godine imao prebivalište u stambenoj jedinici koja je predmet rekonstrukcije;
5. da se stambena jedinica smatra neuslovnom za stanovanje u skladu s standardima o minimumu stambenih uslova;
6. da on ili član njegovog od 1991. godine nemaju na teritoriji BiH drugu uslovnu stambenu jedinicu i
7. da nije primio pomoć u rekonstrukciji dovoljnu da zadovolji odgovarajuće standarde o minimumu stambenih uslova.

Izmijenjeni Zakon predviđa i osnivanje Fonda za povratak, kao posebne upravne organizacije, sa osnovnim ciljem da pruža podršku povratku i reintegraciji izbjeglica iz BiH i raseljenih lica u BiH. Zakon reguliše način obezbjeđenja sredstava za Fond i ulogu pomenute Komisije za izbjeglice i raseljena lica BiH, u odnosu na aktivnosti Fonda.

2.1. Uputstvo za odabir korisnika programa pomoći u obnovi stambenih jedinica u svrhu povratka

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, u koordinaciji s državnim Komisijom za izbjeglice i raseljene osobe, donijelo je Uputstvo za provođenje procedura za odabir korisnika programa pomoći u obnovi stambenih jedinica u svrhu povratka (u daljem tekstu: Uputstvo⁷). Ovaj dokument je formalno stupio na snagu 9. juna 2004. godine. Ovim Uputstvom se nadležnim opštinskim organima i ostalim predstavnicima lokalne zajednice ka njihovim partnerima, pružaju smjernice u provođenju procesa odabira prioriternih korisnika pomoći u rekonstrukciji.

2.1.1. Kriteriji za odabir korisnika

Postoje opšti i posebni kriterijumi za dodjelu pomoći, od kojih su opšti eliminatorni. Opšti kriterijumi za utvrđivanje potencijalnih korisnika su:

- Korisnik pomoći je izbjeglica iz BiH, raseljeno lice u BiH ili povratnik;
- Korisnik pomoći je iskazao namjeru za povratkom;
- Regulisan status vlasništva ili stanarskog prava nad stambenom jedinicom koja je predmet rekonstrukcije;

⁶ Korpus prava koji se obrađuje u ovom materijalu jednako se odnosi na sve kategorije (izbjeglice, raseljena lica i povratnike), naravno kada to priroda prava podrazumijeva i kada je to primjenljivo *ratione materiae*.

⁷ Ovo Uputstvo je objavljeno u "Sl. Glasniku BiH" br. 25-2004

- Korisnik pomoći je na dan 30. april 2001. godine imao prebivalište u stambenoj jedinici koja je predmet popravke;
- Stambena jedinica je neuslovna u skladu sa utvrđenim standardom o minimumu stambenih uslova;
- Korisnik pomoći i članovi njegovog domaćinstva od 1991. godine nemaju na teritoriji BiH drugu uslovnu stambenu jedinicu (tzv. IMG standard);
- Korisnik pomoći nije ranije primio pomoć u rekonstrukciji dovoljnu da zadovolji standarde uslovnog stanovanja.

Posebni kriterijumi koji su propisani služe lokalnim komisijama kao osnov za odabir prioriternih korisnika, poštujući princip jednakopravnosti pristupa pomoći u rekonstrukciji. Ovi posebni kriterijumi su:

- Korisnik se vratio na svoje prijeratno prebivalište i živi u uslovima ispod stambenog minimuma (uključeni su i korisnici koji privremeno borave u šatorskom naselju, kampu, kontejnerima i sl.);
- Korisnik pomoći pripada određenoj skupini kao što su socijalne kategorije, bolesni ili invalidi, nezaposleni, deficitarni kadrovi, samohrani roditelji, malodobni bez roditelja, šehidske porodice odnosno porodice poginulih boraca, porodice nestalih, bivši logoraši;
- Korisnik se nalazi u kolektivnim oblicima zbrinjavanja (tranzitno prihvatni i kolektivni centri, alternativni smještaj ili ispunjava uslove za alternativni smještaj);
- Starosna dob korisnika i broj članova domaćinstva.

Propisano je kako se dokazuju pojedini posebni kriterijumi. Korisnici koji su se vratili u predratno prebivalište ovu okolnost dokazuju već pomenutim uvjerenjem o kretanju, odnosno da ima prijavljeno prebivalište na adresi objekta čija se rekonstrukcija traži. Mjesna zajednica izdaje potvrdu da je povratnik-korisnik pomoći. Pripadnost određenoj skupini se dokazuje odgovarajućim originalnim uvjerenjem. Centar za socijalni rad u opštini izdaje potvrdu o samohranosti roditelja ili maloljetne djece, odnosno licima koji koriste socijalnu pomoć. Hronična bolest se dokazuje potvrdom zdravstvene ustanove. Deficitarni kadrovi ovu okolnost dokazuju uvjerenjem o zapošljavanju u mjestu povratka, potvrdom o prijemu u radni odnos ili namjeri poslodavca i sl. Potvrde o kolektivnim oblicima zbrinjavanja izdaju takvi centri ili ustanove, a o alternativnom smještaju potvrdu izdaje nadležni organ za stambena pitanja opštine privremenog boravka. Kućnom listom ne starijom od 6 mjeseci se dokazuje broj članova domaćinstva, maloljetstvo izvodom iz knjige rođenih i sl.

2.1.2. Procedure za odabir korisnika

Uputstvo bar formalno predviđa transparentan postupak odabira korisnika i dodjele pomoći. Predviđeno je objavljivanje javnog poziva i to na oglasnoj ploči opštine, najmanje u jednim dnevnim novinama svakog entiteta s tim da Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice može po potrebi organizovati posebne informativne kampanje. Javni poziv mora trajati najmanje 30 dana od dana objave u dnevnim novinama. Uputstvo reguliše šta sve treba da sadrži javni poziv, od čega su najvažniji opšti i posebni uslovi, kako je već pomenuto, te ukupnu vrijednost projekta i okvirni broj stambenih jedinica za popravku.

Proceduru dodjele pomoći provodi posebna Komisija za odabir korisnika pomoći koju formira opštinsko vijeće (skupština), iz reda predstavnika opštine, civilnog društva (uključujući udruženja povratnika ili izbjeglica, ako su organizovana) i donatora. Uputstvo detaljno reguliše način rada Komisije, dostavljanje, otvaranje i registraciju prijave potencijalnih korisnika, provjeru podataka, saradnju s relevantnim organima, uključujući Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, UNHCR, OHR, povratnička udruženja i sl. Predviđen je i intervju s potencijalnim korisnikom pomoći, obilazak stambene jedinice s procjenom stepena oštećenja i troškova sanacije stambenih jedinica.

Pomoć za pojedinačne korisnike može biti u vidu tzv. samopomoći u građevinsko-instalacionom materijalu, po sistemu "ključ u ruke" ili u vidu druge dostupne vrste pomoći.

Komisija nakon provjere, intervjua i drugih aktivnosti pravi konačnu listu odabranih korisnika i objavljuje rezultate isticanjem na opštinskoj oglasnoj pošti. Postoji mogućnost prigovora u roku od 15 dana, nakon čega se zaključuju ugovori s korisnicima.

Garancija korektnog odbira jeste i primjena Zakona o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini, na koji se direktno poziva Uputstvo. To znači da bi se zainteresovano lice moglo obratiti sa zahtjevom za uvid u listu korisnika pomoći odnosno zaključenih ugovora i sl. i na taj način provjeriti korektnost odbira korisnika.⁸ Istovremeno, postupajući organi su dužni zaštititi korisnike od mogućih zloupotreba podataka, shodnom primjenom Zakona o zaštiti ličnih podataka BiH.

2.2. Odgovornost za povratak na domaćim organima

Tokom oktobra mjeseca 2003. godine potpisan je Memorandum o razumijevanju između Ministarstva za izbjeglice i raseljena lica BiH, Ministarstva za izbjeglice i raseljena lica Federacije BiH i Ministarstva za izbjeglice i raseljena lica RS i Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP) vezano za program "Trajan prenos odgovornosti za povratak na nadležne institucije".

3. POVRAT PRIVATNE SVOJINE I STANOVA U BOSNI I HERCEGOVINI

U Bosni i Hercegovini na snazi su entitetski zakoni o prestanku primjene zakona o korištenju napuštene imovine, koji su pravni osnov za povrat imovine u BiH predratnim vlasnicima, posjednicima ili nosiocima stanarskog prava.

Odredbe ovih zakona se primjenjuju na neopkretnosti, uključujući poslovne prostorije u privatnom vlasništvu, kuće u privatnom vlasništvu i stanove u privatnom vlasništvu, kao i stanove na kojima postoji stanarsko pravo ("stanovi"), koji su bili napušteni u periodu nakon 30. aprila 1991. godine bez obzira da li je nepokretnost ili stan bio proglašen napuštenim. Jedini je uslov da je vlasnik, posjednik odnosno korisnik nepokretnosti izgubio posjed nepokretnosti ili je nosilac stanarskog prava izgubio posjed stana.⁹

---

⁸ Pravo pristupa pomoći i za obnovu stambenih jedinica na elno nije sporno sa stanovi ta propisanih kriterijuma i procedura. Me utim, otvara su tinsko pitanje u kojoj mjeri su potencijalni korisnici na vrijeme upoznati s ovim vidom pomoći. Procedure odbira korisnika provode se u saradnji državnog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice s lokalnim vlastima (opštine). Potencijalni korisnici ovog vida pomoći, ako su izbjeglice nalaze se izvan BiH, ako su raseljeni opet se nalaze izvan područja u koje žele da se vrate odnosno o te ena imovina je na području ranijeg prebivali ta. Vjerovatno bi bilo od koristi da se objave o dostupnosti pomoći za popravku odre enog broja stambenih jedinica na odre enom području vr e na unapred poznat na in i unapred poznatim javnim glasilima tako da potencijalni korisnici to mogu da prate. Koristilo bi i da se unaprijed znaju vremenski periodi objava (npr. dvomjese no), lista područja koja dolaze u obzir i sl. S ovim u vezi usko je povezano pitanje nepostojanja deta iranih organa navedenog Ministarstva izvan Sarajeva.

⁹ U Overview... (I Imovina, I.1.1. Pravni okvir) se pominje dogovor Misija OEBS u pravcu kako e regionalna saradnja po pitanju povratka, imovine i ste enih prava, pored prava na povrat imovine, uključivati i "...pravo na adekvatnu naknadu". Kada je u pitanju BiH ovakvo stanovi te direktno podupire i Dejtonski mirovni sporazum (Aneks VII, Sporazum o izbjeglicama i raseljenim licima) koji jasno regulira da se "...potraživanja mogu odnositi na povra aj imovine ili na pravnu nadoknadu umjesto povra aja" (I. XI), kao i da e biti formiran Imovinski fond za izbjeglice i raseljena lica u sastavu Centralne banke BiH (I. XIV). Prednja regulative nije realizovana u stvarnosti jer mogu nost "adekvatne naknade" za uni tenu imovinu tokom rata nije jo uvijek ostvarena u praksi. Vjerovatno je rije o nedostatku sredstava (ovo je korektno konstatovano i u ta ki 16. Overview...). Treba spomenuti da je jedan broj udruženja izbjeglica i raseljenih lica po etkom 2005. godine ponovo aktualizovao ovo pitanje, pa je jedan broj njihovih lanova podnosio tužbe za naknadu tete redovnim sudovima. Ta na statistika ne postoji, ali se procjenjuje da je do sada preko 5000 lica u BiH podnijelo sudske tužbe.

3.1. POVRAT PRIVATNE NEPOKRETNE SVOJINE

Vlasnik, posjednik odnosno korisnik nepokretnosti koji je napustio nepokretnost ima pravo na vraćanje te nepokretnosti sa svim pravima koja je imao do 30. aprila 1991. godine, odnosno do momenta napuštanja nepokretnosti.¹⁰

Zahtjev za povrat nepokretnosti u Republici Srpskoj se podnosi odsjeku Ministarstva za izbjegla i raseljena lica Republike Srpske u opštini na čijoj se teritoriji nepokretnost nalazi (tzv. OMI)¹¹.

U Federaciji BiH zahtjev za povrat nepokretnosti se podnosi upravnom organu za imovinsko-pravne poslove u općini u kojoj se nalazi imovina.

Prekratni vlasnik, posjednik, odnosno korisnik nepokretnosti ima pravo da u svako vrijeme podnese zahtjev za vraćanje nepokretnosti u posjed. Zahtjev vlasnika za povrat nepokretnosti u privatnoj svojini ne može zastariti.¹²

3.2. POVRAT PRIVATNIH POKRETNIH STVARI

U pogledu povrata pokretnih stvari nisu doneseni posebni propisi. To znači da je povrat ovog oblika svojine moguć na osnovu redovnih mirnodopskih propisa.

Povrat pokretnih stvari (namještaja, opreme, vozila, mašina i dr.) moguć je u redovnom sudskom postupku podnošenjem vlasničke tužbe. Dakle, prije podošenja tužbe neophodno je identifikovati stvari i lica koja ih drže u posjedu. Teškoća na koju se može računati jesu relativno kratki zastarni rokovi. Za razliku od nepokretnosti gdje su rokovi otvoreni, za pokretne stvari je ostalo otvoreno ovo pitanje.

Provjera za pokretna sredstva koja podliježu registraciji (automobile, kamione, traktore i sl.) je moguća kod nadležnog organa unutrašnjih poslova¹³.

3.3. VRAĆANJE STANOVA NOSIOCIMA STANARSKOG PRAVA U BOSNI I HERCEGOVINI

---

¹⁰ U istom poglavlju Overview... (v. prethodnu fusnotu) pomenuta je pravna mogućnost kažnjavanja korisnika imovina ukoliko je dobrovoljno ne napuste u roku od 15 dana, kao i mogućnost prijavljivanja i kažnjavanja vi estrukog korisnika. U praksi nije primijećeno da su ovi mehanizmi korišteni niti na bilo koji način doprinijeli da se skрати vrijeme i sredstva neophodni za deložacije. Tako e, nije efektivno primjenjivana mogućnost krivično kažnjavanja po čl. 146. KZ BiH, koji se primjenjuje od 01. marta 2003. godine (krivično djelo Sprečavanje povratka izbjeglica ili korištenje imovine). Ovo se napominje iz razloga što i pored prvobitnog plana da se povrat imovine u BiH okončan do kraja 2003. godine, proces povrata nije okončan ni do danas.

¹¹ O mogućnosti povrata imovine i u sudskom, a ne samo upravnom postupku na osnovu posebnih imovinskih zakona, v. Odluku o prihvatljivosti i meritumu u predmetu br. CH-98-659 i dr. Doma za ljudska prava BiH (ukupno dvadeset spojenih tužbi) od 10. septembra 1999. godine; tako e Odluku o meritumu u predmetu br. CH-98-697 Doma za ljudska prava BiH od 11. februara 2000. godine. U ovim odlukama Dom se direktno pozivao na Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (čl. 1. Protokola I; čl. 8.). Evropska konvencija... je sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka BiH, i prema Ustavu BiH, ima jačavu pravnu snagu od bilo kojeg domaćeg zakona.

¹² U Overview... se neprecizno pitanje odgovornosti za povrat imovine vezuje za nadležnosti općina, umjesto za odgovarajuća entitetska ministarstva kao što je to precizno regulisano entitetskim imovinskim zakonima, uključujući i intervencije OHR u njima (v. npr. tačke 12, 20, 30, 32). Istina je jedino da su za povrat stanova u Federaciji BiH nadležni općinski organi uprave za stambena pitanja.

¹³ Ipak, kod redovnih sudova je pokrenuto dosta postupaka za povrat ili nadoknadu štete za pokretnu imovinu (V. čl. 154. Zakona o obligacionim odnosima, za osnovno potraživanje, te čl. 376. i 377. ZOO, za zastaru).

Važeće zakonodavstvo potvrđuje pravo nosioca stanarskog prava na stanu da se stan vrati u skladu s Aneksom VII Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH, ukoliko su stanovi napušteni nakon 30. aprila 1991. godine¹⁴.

Iako su rokovi za povrat stanova u BiH istekli još uvijek nije riješen jedan manji broj zahtjeva za njihov povrat predratnim stanarima. U velikom broju opština riješeni su svi zahtjevi. Procjena je da je još ostalo neriješeno manje od 1% svih podnesenih zahtjeva. Neriješeni slučajevi se uglavnom odnose na stanove koji su bili predmet zamjene ili tzv. vojne stanove u Federaciji BiH.

U Federaciji BiH zahtjev za povrat stana se podnosi opštinskom organu uprave nadležnom za stambena pitanja (opštinski stambeni organ), u opštini gdje se nalazi stan. Izuzetak je Kanton Sarajevo gdje je za zahtjeve nadležan kantonalni organ za stambena pitanja (koji je smješten u opštinskim prostorijama u opštini gdje se stan nalazi). U Federaciji BiH zahtjevi za povrat stanova su se mogli podnijeti najkasnije do 04. oktobra 1999. godine.

Zahtjev za povrat stanova u RS se podnosi odsjeku Ministarstva za izbjegla i raseljena lica Republike Srpske (OMI) u opštini na čijoj se teritoriji stan nalazi. U Republici Srpskoj zahtjevi za povrat stanova su se mogli podnijeti najkasnije do 19. aprila 2000. godine (pod određenim uslovima i do 19. juna 2000. godine, ali samo kod Komisije za imovinske zahtjeve izbjeglih i raseljenih lica).

Poznato je da je u oba entiteta bilo slučajeva da u navedenim rokovima jedan broj lica nije podnio zahtjeve za povrat stanarskog prava. Podaci nisu ujednačeni po opštinama u BiH. Aproximativno je riječ o oko 3% predratnih nosioca stanarskog prava. Ukoliko nosilac stanarskog prava nije podnio zahtjev za povrat stana u navedenim rokovima definitivno mu je prestalo stanarsko pravo, a time je on pravno izgubio stan¹⁵. *U ovakvom slučaju stan su u*

---

¹⁴ Novo svjetlo na povrat stanova, uključujući i titav ex-Yu region, dala je ratifikacija Sporazuma o sukcesiji biv e SFRJ, od strane Republike Hrvatske (posljednja ratifikacija) koja je stupila na snagu 03. juna 2004. godine. Ovaj Sporazum... posebno garantuje uživanje stanarskih prava građana. Države nasljednice biv e SFRJ su se obavezale da će se njihovo domaće zakonodavstvo u pogledu stanarskog prava (prava stanovanja) jednako primjenjivati na lica koja su bili državljani biv e SFRJ i koja su imala takvo pravo bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što su pol, rasa, jezik, vjeroispovijest, politička ili druga mišljenja, nacionalno ili socijalno porijeklo, pripadnost nacionalnim manjinama, imovina, rođenost ili neki drugi status. Upadljivo je da ova odredba nije tako jasna i nedvosmislena kao u slučaju privatne svojine. Naime, kod privatne svojine se izričito garantuje "...priznavanje, za titu i vraćanje...", dok se kod stanarskog prava dosta uopšteno govori o licima koja su "... imala takva prava..." u kontekstu nediskriminatorne primjene internih zakona svake države nasljednice u pogledu prava stanovanja.

¹⁵ U Overview... (tačka 12), izmeđ u ostalog, se konstatuje da se u New Strategy Direction OEBS, zahtjeva da se moraju utvrditi "... pravne procedure koje se odnose na lica koja nisu podnijela zahtjev za povrat svoga društvenog stana u roku propisanom imovinskom zakonima..." Ovo se do danas nije dogodilo u BiH. Pojedina ni pokušaji da se povrat stana obezbijedi u sudskom postupku, pred sudovima BiH, nisu davali rezultate, jer su se sudovi pozivali na neblagovremenost tužbe, odnosno rokove regulisane imovinskim zakonima kao *lex specialis*. Na istom mjestu u Overview... se dosta nejasno pominju pitanja "...migracija iz BiH u Hrvatsku..." kao i "...napori da se olakša opskrbljavanje prijašnjih stanovnika BiH, koji žele da se vrate u BiH, adekvatnim smještajem..." Ukoliko ove konstatacije imaju bilo kakvu vezu sa stanarskim pravima u Republici Hrvatskoj, koja predratni korisnici stanova pri sadašnjem zakonskom okviru u Republici Hrvatskoj ne mogu vratiti, onda je u pitanju realan i otvoren problem koji egzistira i danas. Za ovaj dio populacije postoje i otvorena pitanja u BiH vezana za status državljanstva (v. Overview... tačka 48, 49, 51...). Ovaj problem nije rešen ni do danas. Postoji prigovor da bi priznavanje BH državljanstva primjenom ranijeg Zakona o državljanstvu BiH, bila promijenjena etnička struktura BiH 2-3 %, u korist Srba. Ustavnost spornog Zakona o državljanstvu RS je osporena, a pred vijećem za zaštitu vitalnog nacionalnog interesa Ustavnog suda RS predmet još nije okončan. Kako od pitanja državljanstva zavisi pristup mnogim drugim pravima onda je ovaj problem od suštinskog značaja za ovu relativno brojnu populaciju.

prelaznom periodu mogao koristiti kao alternativni smje taj¹⁶, a kasnije bi se trebao vratiti pravnom licu koje je vlasnik stana.

Od jula 2003. godine u Federaciji BiH, a od novembra mjeseca 2003. godine u RS, izvršene su izmjene Zakona o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima (FBiH) odnosno Zakona o prestanku primjene Zakona o povratu napuštene imovine (RS), a odnose se na povrat vojnih stanova. Prema ovim izmjenama nema pravo na povrat stana i ne smatra se izbjeglicom nosilac stanarskog prava na stanu koji je vlasništvo Ministarstva odbrane RS, a koji je nakon 14. decembra 1995. godine, ostao u profesionalnoj vojnoj službi u bilo kojim oružanim snagama izvan Bosne i Hercegovine. Takođe, ne smatra se izbjeglicom niti ima pravo na povrat stana u RS, nosilac stanarskog prava sa opisanom statusom, koji je iz istog stambenog fonda bivše JNA ili ustanovljenih fondova oružanih snaga država nastalih na prostoru bivše SFRJ, stekao novo stanarsko pravo ili pravo koje odgovara tom pravu¹⁷.

3.4. IZVRŠENJE ODLUKA KOMISIJE ZA IMOVINSKE ZAHTJEVE RASELJENIH LICA I IZBJEGLICA

Komisija za imovinske zahtjeve raseljenih lica i izbjeglica (u daljem tekstu: Komisija, a više je poznata po engleskoj skraćenici CRPC), koja je uspostavljena na osnovu Aneksa 7. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, bila je ovlaštena donositi posebne odluke čijim izvršenjem se obezbjeđuje povrat imovine (kuća i stanova) u BiH. Ove odluke se često zvale i certifikati.

Ova Komisija je prestala sa radom u 2003. godini, ali je izvršenje još neizvršenih odluka Komisije i dalje aktuelno u BiH. Nezavršene predmete pred CRPC preuzeli su entitetski organi prema posebnim zakonima.

3.4.1. Koji je organ u Federaciji BiH nadležan za rješavanje neriješenih zahtjeva podnesenih CRPC koja je prestala s radom ?

Nakon prestanka rada CRPC Parlament Federacije BiH je posebnim Zakonom riješio pitanje nadležnog organa za postupanje po ranije podnesenim zahtjevima za donošenje odluke CRPC (certifikata). Ovdje je riječ o zahtjevima podnesenim CRPC povodom kojih nije donesena nikakva prvostepena odluka od strane CRPC.

Novi Zakon je stupio na snagu 07. februara 2004. godine, a postupanje po neriješenim zahtjevima podnesenim CRPC stavio je u nadležnost opštinskoj odnosno gradskoj službi za upravu nadležnoj za stambene poslove odnosno imovinsko-pravne poslove. Ovi organi su nadležni kako za postupanje po zahtjevima za privatnu svojinu (podnesenim po Zakonu o privremeno napuštenim nekretninama u svojini građana), tako i po zahtjevima podnesenim za povrat stanarskih prava (podnesenim po Zakonu o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima). Ipak, pomenuti zakon dopušta mogućnost da kantonalni zakon ovo pitanje (nadležnog organa za rješavanje prijave podnesenih CRPC) uredi i na drugačiji način.

Krajnji rok za rješavanje ovih zahtjeva je 31. decembar 2004. godine, a rješavaju se hronološkim redom kako su zaprimljeni kod CRPC. Izgleda da ovi rokovi nisu ispostovani. Zakon predviđa

---

¹⁶ Nije bilo slučajeva da se stanovi koji se nalaze na području jedne opštine koriste kao alternativni smještaj za korisnike koji se nalaze na području druge opštine (vidi tačku 33. Overview...).

¹⁷ Povrat tzv. vojnih stanova u BiH (posebno u Federaciji BiH), danas je vjerovatno najozbiljnije imovinsko pitanje koje nije riješeno do kraja, jer se odnosi na relativno veliki broj lica. U vezi s ovim pitanjem v. Odluku o prihvatljivosti i meritumu u predmetu br. CH-97-110 Doma za ljudska prava BiH (Human Rights Chamber) od 11. februara 2000. godine; Odluku o prihvatljivosti u predmetu br. CH-96-3 Doma za ljudska prava BiH. Uporedi presudu Opštinskog suda BiH u predmetu br. P-842-99 od 18. oktobra 2000. godine, po tužbi . A. protiv Federacije BiH.

objedinjavanje (spajanje) postupaka za povrat imovinom po neriješenim zahtjevima podnesenim CRPC sa postupcima za povrat (privatne svojine i stanova) neposredno podnesenim lokalnim upravnim organima.

3.4.2. Koji je organ u RS nadležan za rješavanje neriješenih zahtjeva podnesenih CRPC koja je prestala s radom ?

U Republici Srpskoj, nakon prestanka rada CRPC Narodna skupština Republike Srpske je posebnim Zakonom o prenosu i rješavanju neriješenih zahtjeva za povrat... riješio pitanje nadležnog organa za postupanje po ranije podnesenim zahtjevima za donošenje odluke CRPC (certifikata). Ovdje je riječ o zahtjevima podnesenim CRPC povodom kojih nije donesena nikakva prvostepena odluka od strane CRPC.

Novi Zakon je stupio na snagu 20. januara 2004. godine, a postupanje po neriješenim zahtjevima podnesenim CRPC stavio je u nadležnost odsjeku Ministarstva za izbjeglice i raseljena lica, u opštini gdje se nalazi predmetna imovina ili stan (OMI). Ovi organi su nadležni kako za postupanje po zahtjevima za privatnu svojinu, tako i po zahtjevima podnesenim za povrat stanarskih prava. Ove dvije vrste zahtjeva za povrat podnesene su CRPC na osnovu Zakona o korišćenju napuštene imovine.

Nije regulisan krajnji rok za rješavanje ovih zahtjeva, ali je Zakon obavezao da se zahtjevi rješavaju hronološkim redom kako su zaprimljeni kod CRPC. Zakon predviđa uporedno rješavanje zahtjeva za povrat imovinom po neriješenim zahtjevima podnesenim CRPC sa postupcima za povrat (privatne svojine i stanova) neposredno podnesenim OMI-a.

3.4.3. Preispitivanje ranije donesenih odluka CRPC

Kada je riječ o preispitivanju već donesenih odluka CRPC izvršeno je formiranje posebne Komisije za rješavanje u drugom stepenu, u okviru Ministarstva za izbjeglice i ljudska prava. Formalno je zaključen Sporazum između Bosne i Hercegovine, Federacije BiH i RS o prenosu nadležnosti i nastavku finansiranja i rada Komisije za imovinske zahtjeve, u skladu s čl. XVI Aneksa VII Dejtonskog sporazuma.

Odluke Komisije postale su konačne danom njihovog donošenja. Odlukama Komisije potvrđuju se prava na nekretninama u korist lica navedenih u odluci i zahtjeva od nadležnih izvršnih organa poduzimanje mjera upravljenih na konačno preuzimanje u posjed imovine. Odluke Komisije takođe imaju snagu pravovaljanih dokaza koji se mogu koristiti u upravnom, sudskom i drugim zakonskim postupcima.

Odluke Komisije se izvršavaju na osnovu entitetskih zakona koje je proglasio Visoki predstavnik za BiH. Zakoni su stupili na snagu 28. oktobra 1999. godine i kasnije su mijenjani i dopunjavani u nekoliko navrata. Zakoni su doneseni gotovo u istovjetnom tekstu, osim u dijelu koji se odnosi na entitetske organe nadležne za izvršenje odluka Komisije.

3.4.4. Pokretanje postupka i nadležnost

Izvršenje odluke Komisije provodi se upravnim putem na zahtjev zainteresovanog lica (tražilac izvršenja). U Republici Srpskoj odsjek Ministarstva za izbjegla i raseljena lica (OMI), u opštini u kojoj se nalazi imovina, izvršava odluke Komisije koje se odnose na nekretnine u svojini građana, na pismeni zahtjev zainteresovanog lica. Isti organ (OMI) izvršava odluke Komisije koje se odnose na stanove na kojima postoji stanarsko pravo, takođe po zahtjevu tražioca izvršenja.

U Federaciji BiH za izvršenje odluka Komisije koje se tiču privatne svojine nadležan je upravni organ za imovinsko-pravne poslove u općini u kojoj se nalazi imovina. Za odluke Komisije kojima se potvrđuje stanarsko pravo u Federaciji BiH nadležan je upravni organ za stambene poslove u općini u kojoj se nalazi stan. Odluke Komisije, koje se odnose na privatnu imovinu ili

stanove na kojem postoje stanarska prava, se izvršavaju isključivo po zahtjevu zainteresovanog lica.

Pravo na podnošenje zahtjeva za izvršenje odluke Komisije kojom se potvrđuje pravo na privatnu imovinu ne zastarijeva.

Zahtjev za izvršenje odluke Komisije kojom se potvrđuje stanarsko pravo mora se podnijeti u roku od godinu dana od dana donošenja odluke Komisije, odnosno za odluke koje su donesene prije stupanja na snagu Zakona o izvršenju odluka Komisije u roku od 18 mjeseci od dana njegovog stupanja na snagu. Zakon je stupio na pravnu snagu 28. oktobra 1999. godine.

4. PRAVNA VALJANOST UGOVORA O ZAMJENI PRIVATNE SVOJINE I DRŽAVNIH STANOVA

Jedan broj građana BiH su u ratnom periodu prilikom napuštanja svog predratnog doma iz raznih motiva i razloga, najčešće u nuždi, zaključivali ugovore o zamjeni svoje privatne imovine. Kad su u pitanju ugovori o zamjeni nepokretnosti u privatnoj svojini koji su zaključeni poslije 30.04.1991. godine ne postoje baš precizna zakonska pravila ali se načelno iskristalisala praksa organa koji su u prilici da cijene pravnu valjanost ovih ugovora. Naredne konstatacije koje se tiču ugovora o zamjeni privatne svojine u osnovi se primjenjuju i na ugovore o prodaji nepokretnosti.

Nije sporno da su pravno valjani ugovori o prometu imovine koje ugovorne strane ne osporavaju i poštuju. To u slučaju privatne svojine znači da postoji pismeni ugovor na kojem su potpisali ugovornih strana (ili njihovih punomoćnika) ovjereni na sudu, da je ugovor proveden u zemljišnoj knjizi i da je u cjelini izvršen.

Ako je u pitanju ugovor o zamjeni stanova treba postojati ugovor o zamjeni u pismenoj formi potpisan od ugovornih strana na koji su dali pismenu saglasnost davaoci stana na korištenje i da su strane preuzele u posjed zamijenjene stanove.

Ukoliko ugovorne strane ne osporavaju ovakav pravni posao u osnovi nije potrebno preduzimati nikakvu dodatnu pravnu radnju da bi oni vrijedili i u budućnosti.

Sporno je kakav status imaju ugovori o zamjeni privatne imovine koji jedna ugovorna strana osporava podnošenjem zahtjeva za vraćanje imovine koju je zamijenila formalno pravno valjanim ugovorom o zamjeni nepokretnosti. Prema važećim zakonskim pravilima (član 25. Zakona o prestanku primjene Zakona o korištenju napuštene imovine i dr.) za slučaj spora u vezi sa zakonitošću prenosa vlasničkih prava upravni organ upućuje stranke da u redovnoj građanskoj parnici riješe pitanje pravne valjanosti konkretnog ugovora. Prema ovom propisu nije moguće vratiti nepokretnost predratnom vlasniku bez volje druge ugovorne strane. U dosadašnjoj praksi nadležni organ je postupao neprincipijelno jer je nekad upućivao stranke na parnicu a nekad je vraćao imovinu ranijem vlasniku kao da ugovora nije bilo. U jednom broju predmeta ova "administracija je ćutala". Neke dileme oko ovog pitanja razriješio je Ustavni sud BiH svojom odlukom broj U-15/99 od 15. decembra 1999. godine. Tumačenjem ove odluke može se zaključiti da se svim formalno valjanim ugovorima o zamjeni nepokretnosti (pismeni ugovori s ovjerenim potpisima ugovornih strana pred sudom) priznaje pravna valjanost dok se pred sudom ne utvrdi drugačije, da ugovori po samom zakonu nisu ništavi, iz čega proizilazi da upravni organi nisu ovlašteni da vraćaju stanove predratnim vlasnicima i nisu ovlašteni da sami utvrđuju pravnu valjanost ovih ugovora. To nadalje znači da se poštuje postojeće stanje za stranke koje poštuju ugovor. Međutim, ako se ugovor sudski ospori mogućnost njegovog održanja na snazi je veoma upitna s aspekta poštovanja osnovnih ljudskih prava. Naime, kad je jedna od ugovornih strana napustila mjesto svog prebivanja koje je zahvaćeno ratnim dejstvima odnosno u ratnim okolnostima u ozbiljnoj opasnosti po život i imovinu tada se dovodi u pitanje korektnost zamjene nepokretnosti. Slobodno izražena volja je uslov za pravnu valjanost ugovora a Ustavni sud je mišljenja da je ona ugrožena ranjivim položajem pripadnika etničke manjine koji je

ugovor zaključio u ratnim okolnostima i napustio mjesto svog prebivanja. Zbog toga ugovori o zamjenama nepokretnosti zaključeni pod tim okolnostima imaju malo izgleda da ih sud održi na snazi. Pri tom se ne može izbjeći sudski postupak što bi značilo da povrat imovine u upravnom postupku pred ministarstvom za izbjeglice i raseljena lica nije moguć prije okončanja sudskog spora.¹⁸

4.1. Prekid upravnih postupaka za povrat imovine

Pravno stanovište o obaveznom prekidu upravnih postupaka u pogledu vraćanja imovine (privatne svojine i stanova) na kojoj je došlo do prenosa prava i potrebi upućivanja stranaka radi pokretanja parničnog postupka pred nadležnim sudom, radi utvrđenja pravne valjanosti takvih pravnih poslova, došlo je do izražaja i u obaveznom uputstvu Ministra za izbjeglice i raseljena lica RS br. 01-107/03 od 14. marta 2003. godine.

No, tokom 2003. godine ovakvo pravno stanovište je dobilo zakonodavnu potvrdu kroz izmjene imovinskih zakona u oba BH entiteta. Došlo je do izmjena Zakona o prestanku primjene Zakona o napuštenim stanovima, Zakona o prestanku primjene Zakona o privremeno napuštenim nekretninama u svojini građana i Zakon o izvršenju odluka Komisije za imovinske zahtjeve izbjeglica i raseljenih lica (u Federaciji BiH) i Zakona o prestanku primjene Zakona o korištenju napuštene imovine i Zakon o izvršenju odluka Komisije za imovinske zahtjeve izbjeglica i raseljenih lica (u RS). Suštinski domašaj svih izmijenjenih zakona jeste promijenjen način postupanja nadležnih organa pri povratu imovine u slučaju postojanja ugovora o zamjeni nepokretnosti (stanova ili privatne svojine) čiji predmet je bila imovina čiji povrat se traži. U svim ovakvim slučajevima zakoni predviđaju prekid upravnog postupka za povrat imovine i upućivanje stranaka da u sudskom parničnom postupku riješe sudbinu zaključenih ugovora o zamjeni. Značajno je napomenuti da se upravni postupak prekida i u slučaju postojanja odluke Komisije za imovinske zahtjeve izbjeglica i raseljenih lica (CRPC) kojom se potvrđuje pravo svojine podnosiocu zahtjeva za povrat imovine. U slučaju da se obe nepokretnosti koje su predmet zamjene nalaze u BiH teret dokazivanja u parnici je na strani koja tvrdi da je ugovor valjan. Kada se jedna nepokretnost koja je predmet ugovora o zamjeni nalazi izvan BiH onda je teret dokaza na strani koja traži poništaj ugovora.

4.2. Oспорavanje ugovora o zamjeni stanova

Do kraja 2001. godine svi ugovori o zamjeni državnih stanova su bili ništavi na osnovu samog zakona. Dana 29. 12. 2001. godine i u pogledu zamjene državnih stanova stupile su izmjene imovinskih propisa kojim izmjenama je Visoki predstavnik za BiH zamjene stanova koje su izvršene u periodu od 30. 04.1991. godine do 18. 12. 998. godine regulisao na savim novi način. Ako postoji formalno pravno valjan ugovor o zamjeni stanova (zaključen u pismenoj formi i snabdjeven saglasnostima davaoca stanova na korištenje) poštuje se volja ugovornih strana i ugovor se smatra valjanim ako obje strane nisu podnijele zahtjeve za vraćanje predratnih stanova. Ugovor se smatra valjanim i za slučaj da se obje ugovorne strane izjasne da poštuju zamjenu stanova (i ako su formalno podnijele zahtjeve za povrat predratnih stanova, samo opreza radi).

---

¹⁸ Sve do februara mjeseca 2003. godine bilo je slučajeva povrata imovine i u situaciji kada su pravno egzistirali ugovori o zamjeni odnosno prodaji imovine. Povrat imovine se rješavao u upravnom postupku kao da nisu ni postojali zaključeni ugovori. Poslije navedenog perioda praksa je promijenjena tako što su upravni organi nadležni za povrat prekidali postupke i stranke upućivali na sudsku parnicu. Danas povrat nije moguć prije nego što se pravna valjanost ugovora pravosnažno ne riješi u sudskom postupku (Uporedi npr. za zamjenu privatne imovine predmet P-439-02 pred Osnovnim sudom B. Luka, u kojem su A. i Š. podnijeli tužbu protiv D. O. i S. O.; odnosno za zamjenu stanova predmet P-946-04, pred Osnovnim sudom B. Luka, u kojem je N. L. podnio tužbu protiv S. T. I N. Z.).

Ako je u slučaju postojanja ugovora o zamjeni stanova samo jedna ugovorna strana podnijela zahtjev za vraćanje stana, a druga ga uopšte nije podnijela smatra se da je i druga ugovorna strana podnijela blagovremen zahtjev za vraćanje stana.

Konačno, ako se ugovorne strane spore o valjanosti ugovora o zamjeni stanova (jedna strana poštuje ugovor o zamjeni, a druga osporava) organ koji rješava o zahtjevu za vraćanje stana prekida postupak i stranke upućuje na redovan sud da u parnici dokažu, kao tzv. prejudicijelno (prethodno) pitanje, pravnu valjanost ugovora o zamjeni stanova. Ako zamijenjeni stanovi leže u BiH na sud se upućuje stranka koja tvrdi da je ugovor pravno valjan, a ako se jedna strana nalazi van BiH, onda se na sud upućuje stranka koja tvrdi da je zamjena stana izvršena na pravno nedozvoljen način. Navedenim propisima se praktično onemogućava deposediranje iz stana nosioca stanarskog prava koji je to pravo ostvario u toku rata na osnovu ugovora o zamjeni stanova, do pravosnažne odluke suda. Ova pravila su dodatno potvrđena kroz zakonske izmjene u 2003. godini kako je dalje objašnjeno.

5. OTKUP STANOVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Komentari koji slijede uobziruju sva važeća zakonska rješenja vezana za otkup stanova, uključujući i odluke Visokog predstavnika za BiH.

Pravo na otkup stanova u državnoj svojini imaju, u pravilu, svi nosioci stanarskog prava. Bračni drugovi se smatraju ravnopravnim nosiocima stanarskog prava bez obzira na koga formalno glasi ugovor o korištenju stana. Stan mogu da otkupe i članovi porodičnog domaćinstva nosioca stanarskog prava.

Nosioci stanarskog prava koji su stan napustili u periodu od 30. aprila 1991. godine do 19. decembra 1998. godine, i koji još nisu u posjedu svog stana, a vode upravni ili sudski postupak za vraćanje stana, zahtjev za otkup stana mogu da podnesu u roku od jedne godine od dana stupanja u posjed stana. Kao datum stupanja u posjed stana smatra se datum kada je sačinjen zapisnik o preuzimanju stana od strane ovlaštenog organa koji je potpisan od strane nosioca stanarskog prava ili njegovog punomoćnika.

Za stanove na kojima je sporno stanarsko pravo zahtjev za otkup stana može se podnijeti tek nakon pravosnažnog okončanja toga spora. U ovim slučajevima uglavnom je riječ o stanovima koji su tokom rata bili predmetom zamjene na osnovu pismenih ugovora o zamjeni na koje su dali pismenu saglasnost davaoci stanova na korištenje. Treba znati da spor koji se odnose na povrat ulaganja izvršenih u stan ne može predmetni stan činiti spornim, u smislu prava na otkup. Pravilo je da se zahtjevi za povrat ulaganja mogu postaviti tek nakon povrata stana u posjed predratnom nosiocu stanarskog prava.

Ranije otkupljene vojne stanove nije potrebno ponovo otkupljivati.¹⁹

Zahtjev za otkup stana se podnosi u pismenoj formi u tri primjerka pravnom licu koje je kao investitor izgradilo stan ili ga steklo po drugom osnovu. Riječ je o tzv. davaocu stana na korištenje čiji naziv je naznačen u preambuli predratnog ugovora o korištenju stana. Ako u momentu predaje zahtjeva takav pravni subjekt više ne postoji zahtjev se predaje njegovom pravnom sljedniku.

Uz zahtjev za otkup stana se obavezno prilaže i zapisnik kojim se dokazuje da je nosilac stanarskog prava (i članovi njegovog porodičnog domaćinstva) napustio smještaj u kom je privremeno boravio ili dokaz da sadašnji smještaj nije dužan da napusti. Ovaj dokaz se odnosi samo na lica koja se nalaze u Bosni i Hercegovini. Za lica izvan BiH ova činjenica je vidljiva i iz bilo kojeg dokumenta sa adresom trenutnog boravka.

---

¹⁹ Dakako, ako se zakoni korektno primjenjuju. No, ve je pomenutu kako je za vojne stanove prisutna opstrukcija u povratu, koja se odnosi ak I na ranije otkupljene stanove.

Nosilac stanarskog prava sa vlasnikom stana (davaocem stana na korištenje) zaključuje pismeni ugovor o otkupu stana.²⁰ Potpisi ugovarača se ovjeravaju u sudu u mjestu gdje se stan nalazi. Ako otkup vrši jedan bračni drug potrebna je pismena saglasnost drugog bračnog druga. Na otkup stanova ne plaća se porez na promet nepokretnosti.

Za slučaj da se u roku od jedne godine dana od dana stupanja u posjed stana ne zaključi ugovor o otkupu stana, za neokupljene stanove predviđen je zakup stana na neodređeno vrijeme. Cijena zakupa kreće se od 1,5% do 2,5% u odnosu na vrijednost stana utvrđenu po Zakonu o privatizaciji stanova, za svaku godinu korištenja stana. Cijenu zakupa određuje nadležni opštinski organ u mjestu gdje se stan nalazi, u granicama propisanih procenata.

Sva lica koja su svoj stan napustili u periodu između 30.04.1991. godine do 19.12.1998. godine (izbjeglice i raseljena lica) imaju pravo na maksimalan popust od 75% bez obzira na vrijednosti stana, položaj stana, starost zgrade u kojoj se stan nalazi, popusta koji se priznaju kupcu i načina plaćanja kupoprodajne cijene. Inače, zbir svih popusta koji se priznaju kupcu ne može biti veći od 75% otkupne vrijednosti stana.

6. NOVI ZAKONI O GRAĐEVINSKOM ZEMLJIŠTU

U oba BH entiteta usvojeni su novi zakoni o građevinskom zemljištu. Objavljeni su u "Sl. novinama FBiH" br. 25/2003 i "Sl. glasniku RS" br. 86/2003. Ovo su zakoni koji regulišu određene imovinsko-pravne odnose na tzv. građevinskom zemljištu. Ovim zakonima uređuju se uslovi, način sticanja prava na zemljištu u gradovima i naseljima gradskog karaktera, način korištenja, naknade za korištenje građevinskog zemljišta i dr. pitanja. Zakoni imaju domašaj i u pogledu prava izbjeglica i raseljenih lica, posebno onih koja su odlučila da trajno ostanu u novim mjestima življenja, jer ne sadrže ni malo povoljna rješenja za ovu populaciju. Suštinski, potpuno je sporno postojanje ovakvog zakonodavstva koje uređuje jednu quazi svojinsku kategoriju kao što je građevinsko zemljište. Izgleda da su ovi zakoni pogodna osnova za komplikovanje imovinskih odnosa među fizičkim i pravnim licima, umnožavanje lokalne birokratije u gradovima, a ne olakšavanje života građanima²¹.

7. PRIMJENA ZAKONA O RADU

---

²⁰ U ovom momentu u BiH je sporna pravna priroda prava na otkup stana (da li je to imovinsko pravo podobno za nasleđivanje). Naime, u jednom broju slučajeva gdje je nosilac stanarskog prava umro nakon stupanja na snagu Zakona o privatizaciji stanova, ali prije nego li je otkupio stan, postavilo se pitanje imaju li nasljednici pravo otkupiti stan umjesto njega. Ovdje je riječ o nasljednicima koji istovremeno nisu bili članovi porodice i nisu imali prava na nasljeđe. U ovom slučaju, otkup stana ostaje u rukama nosioca stanarskog prava. Još uvijek nema konačnog pravnog pitanja.

²¹ U Overwiew... (v. tačku 9, 10.) iskazan je nesumnjiv optimizam u pogledu nametnutih zakona o građevinskom zemljištu od strane OHR (ove zakone su u međuvremenu u istovjetnom tekstu usvojili entitetski parlamenti). U BiH je još 1991. godine pred tadašnjim zakonodavstvom bio Zakon o prestanku važenja Zakona o građevinskom zemljištu, koji, na žalost, nije usvojen zbog kasnijih događaja. Propustena je prilika da se napusti 50-godišnji komunistički eksperiment i svojina prava i u pogledu građevinskog zemljišta bude svojom, a ostala pitanja koja se ne tiču svojine uredi administrativnim pravom, kao što je uobičajeno (građevinsko zemljište je nacionalizovano na području ex-Yu posebnim Zakonom o nacionalizaciji građevinskog zemljišta i najamnih zgrada iz 1958. godine). Sada je vjerovatnije da je agonija u pogledu svojinsko-pravnih odnosa na građevinskom zemljištu u BiH trajati i u budućnosti, a ne da će je riješiti nametnuti zakon. Dokaz za to su i ove protekle dvije godine od usvajanja "novih" zakona, u kojima se ništa nije dogodilo u pravcu rješavanja pitanja svojine. U svakom slučaju ostaje potreba da se prati šta će se događati s implementacijom sadašnjih zakona o građevinskom zemljištu.

Važećim Zakonom o radu, koji je stupio na snagu još 16. novembra 2000. godine omogućeno je da radnici koji su u toku rata ostali bez zaposlenja ostvare pravo na novčanu naknadu (otpremninu)²². Uslovi za ostvarenje prava na otpremninu su:

- da se radnik na dan 31.12.1991. godine nalazio u radnom odnosu;
- da je sjedište njegovog poslodavca na teritoriji Republike Srpske;
- da mu je nezakonito prestao radni odnos počev od 31.12.1991. godine do 16.11.2000. godine;
- da je podnio blagovremen zahtjev za otpremninu, u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu zakona, dakle do 16. februara 2001. godine.

Pravo na otpremninu nemaju radnici koji su vodili sudski spor koji je pravosnažno završen i radnici koji su ostvarili pravo na naknadu po osnovu čekanja na posao ili po osnovu otkaznog roka po ranijim propisima.

Visina otpremnine zavisi od dužine radnog staža i iznosi:

- za radni staž do 5 godina u visini od 1,33 prosječne plate u RS u posljednja tri mjeseca u kome se radniku priznaje pravo na otpremninu;
- za radni staž od 5 do 10 godina u visini 2,00 prosječnih plata;
- za radni staž od 10 do 20 godina u visini 2,66 prosječnih plata;
- za radni staž preko 20 godina u visini od 3,00 prosječne plate.

Sredstva za isplatu otpremnina se isplaćuju na teret fonda koji treba da se formira za ovu svrhu iz sredstava koja treba da se obezbijede od prodaje državnog kapitala i drugih izvora (u procesu privatizacije). Fond do danas nije osnovan.

O zahtjevu za otpremninu po Zakonu o radu odlučuje Komisija koju je formirao resorni ministar a koja se sastoji od 4 člana i predsjednika. Međutim, komisija je do danas obradila oko 900 zahtjeva od kojih je tek trećina riješena pozitivno.

Prema neslužbenim informacijama do isteka zakonskog roka za podnošenje zahtjeva podneseno je preko 60.000 zahtjeva za otpremninu, ali svi još nisu zvanično ni registrovani, pa se stoga ne zna tačan broj.

8. ZAPOŠLJAVANJE IZBJEGLICA, RASELJENIH LICA I POVRATNIKA POKRETANJEM VLASTITOG POSLA²³ I U DRUGIM SEKTORIMA

---

²² Rije je o diskriminatornim prestancima radnih odnosa tokom rata, zbog etni ke pripadnosti drugoj populaciji. Ova lica u najve em broju slu ajeva nisu bila u mogu nosti tražiti blagovremenu sudsku za titu svojih prava, jer je nakon otkaza slijedilo protjerivanje iz predratnog mjesta prebivali ta. Novo entitetsko zakonodavstvo o radu trebalo je obezbijediti bar povezivanje radnog staža ovim ljudima, kao i naknadu u vidu satisfakcije, (a ne potpuno obe te enje). Izgleda, da pet godina po stupanju na snagu novog radno-pravnog zakonodavstva izostaje i jedno i drugo. Uzrok je i opstrukcija koja se tradicionalno prikriveno pravda nedostatkom novca.

²³ Danas je ve svima jasno da je privatizacija (tranzicija) u BiH (posebno na podru ju RS) dovela do velike stope nezaposlenosti (preko 40%). Gotovo da nema nekog uspje nog pravnog sljednika ranijeg dru tvenog (državnog) preduze a tako da je u njima zapo ljavanje uop te (a ne samo izbjeglica, raseljenih odnosno povratnika) malo vjerovatno. Otuda je u ovom materijalu vi e obra eno pitanje pravne dostupnosti (mogu nosti) pokretanja vlastitog biznisa, nego li mogu nosti zapo ljavanja u uglavnom nepostoje im predratnim preduze ima. No, to ne zna i da pitanje edukacije novih poslodavaca i javnosti o praksama fer zapo ljavanja nije aktuelno u BiH. Naprotiv, i te kako je potrebno, kako je korektno konstatovano u Overview...(ta . 72). Ipak, ini se da konstatacija kako "... diskriminacija predstavlja glavnu prepreku privrednom razvoju" (Overview...ta . 65.) predstavlja pretjerivanje. O igledno je da bi problem privrednog razvoja bio lak e rje iv, kada bi se svodio na ovaj problem kao osnovni.

Generalno se može konstatovati da se vlastiti biznis u BiH može pokrenuti na dva osnovna načina. Jedan je osnivanje sopstvenog preduzeća (privrednog društva), a drugi osnivanje radnje (obrta). Domaće zakonodavstvo u osnovi podržava pravne oblike preduzeća uobičajene u svijetu.

8.1. Osnivanje i registracija privrednog društva

Matični zakon po kojem se osniva privredno društvo je Zakon o privrednim društvima ("Službene novine Federacije BiH" br. 23/99, 45/00, 02/02 i 06/02). Prema Zakonu o privrednim društvima (ZOPD) postoje četiri osnovna oblika privrednog društva:

- društvo sa neograničenom solidarnom odgovornošću;
- komanditno društvo;
- dioničko društvo i
- društvo s ograničenom odgovornošću.

Poslovi se mogu obavljati samo u okviru djelatnosti upisanih u sudski registar.

Osnovni kapital dioničkog društva iznosi najmanje 50.000 (pedesethiljada) KM. Nominalna vrijednost dionice ne može biti manja od 10 KM, što praktično znači da jedno D.D. sa minimalnim osnivačkim ulogom ne može imati više od 5000 dionica. Ovo su veliki iznosi nedostupni za najveći broj izbjeglica i raseljenih lica.

S obzirom na broj lica koja osnivaju D.O.O u Federaciji BiH traži se i odgovarajući osnovni kapital. Kapital D.O.O. sa više osnivača iznosi najmanje 10.000 (desethiljada) KM, s tim da pojedinačni ulog ne može biti manji od 2.000 KM. Kapital društva s jednim licem (D.J.L) iznosi najmanje 2.000 (dvijehiljade) KM. Ulozi mogu biti u stvarima, pravima ili novcu, a ako su u novcu ne mogu biti manji od naznačenih iznosa. Udjeli su prenosivi pismenim ugovorom, a podobni su za nasljeđivanje.

Osnivanje i registracija preduzeća u Republici Srpskoj se vrši primjenom odredaba Zakona o preduzećima ("Službeni glasnik RS" br. 24/98 i 62/02, 38/03).

Akcionarsko društvo u RS se može osnovati simultanim osnivanjem kada osnovni kapital ne može biti manji od 10.000 (desethiljada) KM. U slučaju sukcesivnog osnivanja akcionarskog društva osnovni kapital ne može biti manji od 20.000 (dvadesethiljada) KM.

Da bi se osnovalo društvo s ograničenom odgovornošću potreban je osnovni kapital u iznosu od najmanje 2.000 (dvijehiljade) KM, s tim da ulog pojedinog člana u pravilu ne može biti manji od 100 (stotinu) KM. Ipak, dopušteno je u momentu osnivanja upisati i 50 % pomenutog iznosa (dakle, najmanje 2.500 KM), a preostali dio najkasnije u roku od dvije godine računajući od registracije društva.

8.2. Osnivanje obrta (preduzetnička ili poduzetnička djelatnost)

U Federaciji BiH postoji poseban Zakon o obrtu. Treba znati da kantoni (županije) takođe imaju vlastite zakone o obrtu.

U pogledu djelatnosti Zakon o obrtu sadrži vrlo liberalnu odredbu prema kojoj je dopuštena svaka privredna ili druga djelatnost koja nije zakonom izričito zabranjena.

Obrt jeste samostalno i trajno obavljanje dopuštenih i registriranih privrednih i drugih djelatnosti od strane obrtnika sa svrhom postizanja dobiti (profita). Dobit se može ostvariti proizvodnjom, prometom ili pružanjem usluga na tržištu. Obrtom se smatra i domaća radinost. Obrtnik je fizičko lice koje obavlja djelatnost u svoje ime i za svoj račun. Za obaveze koje nastanu u obavljanju obrta obrtnik odgovara cjelokupnom svojom imovinom. Postoje tri vrste obrta: slobodni, vezani i posebni.

Slobodni obrti se mogu obavljati bez određene stručne sprema, stručne osposobljenosti ili majstorskog ispita. Vezani su obrti oni za čije obavljanje se traži stručna osposobljenost, stručna sprema ili majstorski ispit. Posebni obrti su obrti koje obrtnik može obavljati samo ako ispunjava uvjete koji se traže za vezane obrte i još ima potrebnu saglasnost nadležnog organa za obavljanje posebnog obrta. Popis posebnih obrta po vrstama, uvjetima i načinu izdavanja saglasnosti za obavljanje posebnog obrta propisuje Vlada Federacije BiH.

Postoji zakonska mogućnost obavljanja obrta kao dopunskog zanimanja. Fizičko lice može obavljati obrt kao dopunsko zanimanje u situaciji kada već ima zasnovan radni odnos po bilo kom osnovu. Razumljivo je da i ovo lice treba ispunjavati opće i eventualno posebne uslove, zavisno od vrste obrta kao dopunskog zanimanja.

Osim po pitanju pravnog subjektiviteta, uslova za registraciju i nadležnosti različitih registarskih organa suštinska je razlika između obrta i privrednog društva sadržana u izričitoj odredbi ZOPD Federacije BiH, koja ograničava ukupan godišnji prihod obrta. Naime, kada obrtnik (samostalni poduzetnik) ostvari ukupan prihod veći od 1.000.000 (jedan milion) KM u prethodnoj godini, dužan je zatražiti brisanje iz registra obrtnika i ako želi nastaviti poslovanje, osnovati privredno društvo, u skladu s mogućnostima koje daje ZOPD.

Prema Zakonu o zanatsko-preduzetničkoj djelatnosti ("Službeni glasnik RS" br. 16/02 i 39/03) preduzetnik je fizičko lice koje obavlja djelatnost za svoje ime i za svoj račun radi sticanja dobiti. Za obavljanje preduzetničke djelatnosti se registruje radnja. Radnja podrazumijeva oblik poslovanja kao što su: radionica, kancelarija, biro, agencija, studio, pansion, apoteka, ordinacija, atelje, labaratorija i sl.).

8.3. Pokretanje ranije registrovanog preduzeća ili radnje

Postoji mogućnost da već ranije registrovano preduzeće (društvo) nastavi da posluje. Osnovni preduslov jeste da preduzeće formalno nije prestalo postojati, a to znači da nije proveden postupak stečaja ili likvidacije. Ova okolnost se jednostavno provjerava uvidom u sudski registar koji vode kantonalni sudovi (Federacija BiH) ili osnovni sudovi u sjedištu okružnih sudova (RS). Registri su javne isprave i ovaj podatak može provjeriti bilo koje lice, a ne samo vlasnik (osnivač) ili direktor preduzeća.

Da bi ranije registrovano preduzeće nastavilo poslovanje potrebno je izvršiti tzv. preregistraciju čiji je cilj usklađivanje akata preduzeća s važećim zakonima. U ovom slučaju je potrebno ispoštovati i postojeće zakonske uslove u pogledu minimalnog osnivačkog kapitala, o čemu je bilo riječi u prethodnom tekstu. Sudske takse u ovom slučaju su manje nego kod osnivanja i registracije sasvim novog preduzeća (privrednog društva), ali njihov ukupan iznos zavisi od broja promjena. Npr. nekada će biti dovoljna samo promjena visine osnivačkog kapitala, a nekada i djelatnosti, ili sjedišta, lica ovlaštenog za zastupanje i sl. Moguća je i preregistracija ranijih tzv. privatnih preduzeća u novi statusni oblik predviđen sadašnjim zakonodavstvom.

Nije moguće ponovo aktivirati poslovanje ranije radnje koja je prekinula poslovanje usljed rata. Potrebno je registrovati osnivanje nove radnje, s tim da se može dati i ime ranije radnje.

8.4. Zapo ljevanje u ostalim sektorima

Kao to je pominjano, zbog lo e ekonomske situacije stvarne mogu nosti za novo zapo ljevanje u drugim sektorima su dosta oskudne. Tamo gdje ih ima nastoji se izbje i prijavljivanje zaposlenih fondovima radi izbjegavanja pla anja poreza i doprinosa to dodatno osiroma uje državu (rad na crno, v. Overview... ta . 66.). U zadnje vrijeme preduzimaju se ozbiljnije mjere za spre avanje rada na crno i poreskih utaja uop te.

Nediskriminatoran proces zapo ljanja je posebno važan u vladinim tijelima, javnim ustanovama, javnim kompanijama, policijskim i pravosudnim organima. Spoznaja u napredovanju fer procedura pri zapo ljanju u ovim organima i ustanovama zna ajno može unaprijediti itav proces povratka izbjeglica i raseljenih lica. ini se vjerovatnim da pristup poslu svim etni kim zajednicama, na svim dijelovima teritorije BiH, ima upadljivo pozitivnu tendenciju. Ovo naro ito važi kod zapo ljanja u sudovima i tužila tvima²⁴. Postoje i pozitivne promjene kod zapo ljanja u upravnoj administraciji²⁵ i javnim preduze ima²⁶. U sli nom pravcu se preduzimaju napori radi srazmjerne zastupljenosti u organima vlasti lokalnih zajednica, ali rezultati teritorijalno jo nisu ujedna eni.

Ipak se daleko od željenih standarda pa stanje u ovoj oblasti i dalje treba pratiti s posebnom pažnjom.

8.5. Pravna za tita pri zapo ljanju

Zakonodavstvo iz oblasti radnih odnosa omogu ava pravnu za titu kandidatima koji apliciraju za posao. Mogu i su prigovori unutar pravnog lica, te nakon toga obra anje sudovima. Inspektor rada može intervenistati privremenom mjerom radi za tite prava radnika, kao I ombudsmeni koji postoje na razli itim nivoima teritorijalne organizacije.

Pristup pravima zaposlenih u velikoj mjeri je limitiran nedostupno u stru ne pravne pomo i, zbog siroma tva odnosno nemogu nosti pla anja. Sistem besplatne pravne pomo i²⁷ ne postoji ni formalno ni stvarno, izuzimaju i jedan broj NVO, koje rade od projekta do projekta. Ovaj vid pomo i u okviru sindikata je vrlo rijedak.

Kao osnovni problem ostaje injenica to diskriminacija kod zapo ljanja ostaje vi e prikrivena nego vidljiva.

9. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA U BOSNI I HERCEGOVINI

Lice koje se vratilo iz inostranstva ima pravo na obaveznu zdravstvenu zaštitu pod uslovom da se prijavilo zavodu za zapošljavanje u roku od 30 dana po povratku iz inostranstva i ako je prije odlaska u inostranstvo bilo zdravstveno osigurano u BiH.

Obaveznom zdravstvenom zaštitom su obuhvaćena djeca do navršenih 15 godina života. Takođe, obuhvaćena su i djeca sa navršenih 15 godina života ako nisu završila osnovno školovanje, ili se

---

²⁴ Ove promjene su posljedica injenice da je izbor sudija i tužilaca izuzet iz nadležnosti zakonodavnih tijela koja su regrutovala kadrove po volji vladaju ih stranaka (u korist prevlasti etni kih zajednica koje predstavljaju). Novim zakonodavstvom izbor nosilaca pravosudnih funkcija stavljen je u nadležnost Visokog sudskog i tužila kog savjeta BiH. V. Zakon o visokom sudskom i tužila kom savjetu BiH, zakone o sudovima i zakone o tužila tvima (državne, entitetske i Br ko Distrikta).

²⁵ Posebnim zakonima izvr eno je formiranje agencija za državnu službu (državna, entitetske, kantonalne i Br ko Distrikta), koje su odgovorne za proces naimenovanja državnih službenika razli itog nivoa.

²⁶ U javnim preduze ima i drugim ustanovama postoji tendencija da se izbor zaposlenih u ini transparentnim. No situacija je daleko od zadovoljavaju e jer se objave i konkursi provode, ali izbor nije garantovan boljim I stru nijim kandidatima. Tako e, pristup poslu svim etni kim zajednicama je vi e formalno nego stvarno ravnopravan.

²⁷ U BiH ni na zakonodavnom nivou nije ure eno pitanje besplatne pravne pomo i siroma nim kategorijama (tzv. siroma ko pravo). Predratni sistem pravne pomo i po op tinama rijetko gdje funkcioni e. Komisija za pravnu pomo i u BiH (poslovala od 1998. do 2000. godine u okviru OSCE, a nakon toga u sastavu Savjeta ministara BiH, da bi prestala s radom 2002. godine) je svojevremeno ponudila prednacrt Zakona o pravnoj pomo i u BiH, ali osim toga ni ta vi e do danas nije napravljeno. Zakon o pravnoj pomo i ranije (2002) je bio jedan od prioriteta u radu OHR, ali izgleda da vi e nije.

po završetku osnovne škole nisu zaposlila, ako su se u roku od 30 dana po namirenju 15 godina ili završetku osnovnog školovanja (završetka školske godine) prijavila zavodu za zapošljavanje.

Obaveznim zdravstvenim osiguranjem osiguranicima se osigurava:

- zdravstvena zaštita;
- naknada plaće u slučaju privremene spriječenosti za rad (za zaposlene) i
- naknada putnih troškova u vezi s korištenjem zdravstvene zaštite.

U Federaciji BiH svojstvo osiguranog lica utvrđuju kantonalni zavodi osiguranja, a u RS organizacione jedinice Fonda zdravstvene zaštite. Svojstvo osiguranika se dokazuje posebnom ispravom (tzv. zdravstvena legitimacija).

Zakon o zdravstvenom osiguranju RS (čl. 12) je dopunjen tako što se obavezno zdravstveno osiguranim licima pored izbjeglih i raseljenih lica smatraju i povratnici. Ova novina je stupila na snagu 09. jula 2003. godine. Ipak, ako su izbjeglice, raseljena lica i povratnici zdravstveno osigurani po nekom drugom osnovu, onda se na njih neće primijeniti obavezno zdravstveno osiguranje.

9.1. OSTVARIVANJE PRAVA PREMA SPORAZUMU O NAČINU I POSTUPKU KORIŠĆENJA ZDRAVSTVENE ZAŠTITE ZAKLJUČENOG IZMEĐU ENTITETSKIH FONDOVA I DISTRIKTA BRČKO

Potpisnici ovog sporazuma su Fond zdravstvenog osiguranja RS, Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja Federacije BiH i Vlada Brčko Distrikta - Odsjek za zdravstvo, javnu sigurnost i ostale usluge građanima (dalje: potpisnici Sporazuma). Sporazum je potpisan u decembru 2001. godine od kada treba da se primjenjuje.

Sporazumom se regulišu slučajevi kada osigurano lice sa teritoriji jednog potpisnika Sporazuma treba koristiti zdravstvenu zaštitu na teritoriji drugog potpisnika Sporazuma.

Osigurano lice koje mijenja prebivalište van područja jednog potpisnika Sporazuma ima pravo na zdravstvenu zaštitu, pod uslovom da obveznik uplate doprinosa izvrši za to lice uplatu doprinosa na način i u skladu sa zakonom o zdravstvenom osiguranju potpisnika Sporazuma na čije područje dolazi. Ovo pravilo ne vrijedi za penzionere koji u slučaju promjene prebivališta imaju pravo na zdravstvenu zaštitu iako nije izvršena uplata doprinosa.

Osigurana lica imaju pravo na zdravstvenu zaštitu u obimu i na način kao i drugi osiguranici na području na koje dolaze²⁸. Postoji mogućnost upućivanja na liječenje na područje drugog entiteta. U slučaju da je predviđeno učešće osiguranog lica u troškovima zdravstvenih usluga, prema aktu ustanove koja pruža liječenje, to učešće će neposredno morati platiti osiguranik. U ovom slučaju neće imati pravo na refundaciju bez obzira na akte njegovog matičnog osiguranja.

9.2. LIJEČENJE U INOSTRANSTVU

Postoji mogućnost liječenja BH građana u inostranstvu. O tome postoje posebni pravilnici zdravstvenih fondova. Postupak za upućivanje na liječenje u inostranstvo pokreće se na prijedlog zdravstvene ustanove kod koje se osigurano lice liječi. Postoje posebne komisije za upućivanje

---

²⁸ Jedan od op tih problema u pristupu zdravstvenoj zaštitu, koji se naročito negativno ogleda kod populacije izbjeglica i raseljenih lica, jeste konfuzija između privatnog i državnog (javnog) zdravstvenog sektora. Veliki broj ljekara istovremeno radi i u javnom i privatnom sektoru pri čemu se javni sektor koristi za namicanje klijenata za privatni sektor. Kako zakonodavac, tako i različite zdravstvene komore, potpuno su inertni da zakonom i kodeksima riješe ovo pitanje. Otuda zdravstvena zaštita koju nude javne ustanove nije adekvatna, a izbjeglici kao populacija zbog siromaštva sebi ne mogu priuštiti usluge privatnog zdravstvenog sektora.

osiguranika na liječenje, kao i posebne odredbe o ostvarivanju zdravstvene zaštite za vrijeme boravka u inostranstvu.

Važno je znati da osiguranik kod svoga matičnog zdravstvenog fonda može provjeriti s kojim je državama zaključen multilateralni ili bilateralni sporazum o besplatnom liječenju na bazi reciprociteta.

10. SOCIJALNA ZAŠTITA

Socijalno ugrožena lica, među kojima ima i jedan broj povratnika, imaju pravo na novčanu pomoć ako su nesposobna za rad i nemaju vlastitih prihoda, a nemaju srodnika koji su obavezni da ih izdržavaju po odredbama Porodičnog zakona.

Visina novčane pomoći je gotovo simbolična i prema posljednjim izmjenama Zakona o socijalnoj zaštiti u RS iz decembra 2003. godine mjesečno iznosi:

- Za pojedinca 41 KM;
- Za porodicu s dva člana 49 KM;
- Za porodicu s tri člana 57 KM;
- Za porodicu s četiri člana 65 KM;
- Za porodicu s pet članova 82 KM;

Navedeni iznosi usklađuju se jednom godišnje s troškovima života za prethodnu godinu. Bez obzira na usklađivanje iznosi govore sami za sebe i očigledno su više nego simbolični.

11. PENZIJSKO-INVALIDSKO OSIGURANJE

11.1. VRSTE OSNOVNIH PRAVA

Osnovna prava iz penzijsko-invalidskog osiguranja jesu:

- Starosna penzija;
- Invalidska penzija i
- Porodična penzija.

11.1.1. Uslovi za sticanje starosne penzije i penzijski osnov i visina

Pravo na starosnu penziju stiče osiguranik kada navršši 65 godina života i najmanje 20 godina staža osiguranja. Osiguranik koji navršši 40 godina staža osiguranja stiče pravo na starosnu penziju bez obzira na godine života.

Penzijski osnov za određivanje starosne penzije predstavlja prosječan iznos neto plata osiguranika (neto osnovica osiguranja) počev od 01. januara 1970. godine (s tim da se u RS ne uzimaju u obzir plate niti osnovica osiguranja za 1992. i 1993. godinu).

Za osiguranike žene postoji pogodnost (a ne obaveza) da može zahtijevati penzionisanje i sa 60 godina starosti i najmanje 20 godina staža ili kada navršši 35 godina staža osiguranja bez obzira na godine života.

Starosna penzija za 20 godina penzijskog staža pripada osiguraniku u visini od 45 % penzijskog osnova i za svaku narednu punu godinu penzijskog staža se uvećava za određen procenat, zavisno u kojoj godini se penzioniše (u pravilu procenat je manji što se kasnije penzioniše jer za penzionisanje u 2002. iznosi 1,70 %, u 2003. iznosi 1,60 %, a 2004. i narednim godinama 1,50%).

11.1.2. Uslovi za sticanje invalidske penzije i penzijski osnov i visina

Pravo na invalidsku penziju ima osiguranik:

- 1) kod kojeg je nastao gubitak sposobnosti za rad;
- 2) kod kojeg je utvrđena preostala sposobnost za rad, ali mu se ne obezbeđuje pravo na dokvalifikaciju ili prekvalifikaciju zato što je na dan nastanka invalidnosti stariji od 55 godina.

Invalidska penzija za penzijski staž do 20 godina pripada osiguraniku u visini od 50 % od penzijskog osnova i za svaku narednu punu godinu penzijskog staža se uvećava za određen procenat, zavisno u kojoj godini se osiguranik penzionise.

Penzijski osnov za određivanje invalidske penzije isti je kao i za određivanje starosne penzije.

11.1.3. Uslovi za sticanje porodične penzije, penzijski osnov i visina

Porodičnu penziju ostvaruju određena lica u slučaju smrti osiguranika ili korisnika starosne ili porodične penzije. Ta lica su:

- 1) udovac ili udovica;
- 2) razvedeni supružnik, ako mu je odlukom suda utvrđeno pravo na izdržavanje;
- 3) dijete (bračno, vanbračno, usvojenik, pastorak);
- 4) otac, majka, očuh, maćeha, usvojitelj.

S umrlim licem je izjednačeno i nestalo lice koje je u zakonom propisanom postupku proglašeno umrlim.

Porodična penzija određuje se:

- Poslije smrti osiguranika - u procentu od invalidske penzije koja bi osiguraniku pripadala za slučaj gubitka sposobnosti za rad;
- Poslije smrti korisnika lične penzije - u procentu od penzije koja je umrlom pripadala na dan smrti.

Zavisno od broja članova porodice koji imaju pravo na porodičnu penziju ona može iznositi od 70 % do 100% osnova kako je objašnjeno u prethodnom pasusu.

11.1.4. Dobrovoljno penzijsko osiguranje

Postoji zakonska mogućnost za plaćanje dobrovoljnog osiguranja. No, nije moguće retroaktivna uplata doprinosa za određen vremenski period unazad, već samo od momenta podnošenja zahtjeva za prijem u osiguranje.

11.1.5. Dokup staža

Osiguranici koji ispunjavaju godine života za starosnu penziju, ali nemaju dovoljno staža, mogu ga dokupiti. Može se dokupiti onoliko staža koliko nedostaje do zakonskog uslova (dakle, do namirenja 20 godina staža), ali ne više od tri godine. Za vrijeme za koje se dokupljuje staž doprinos mora biti uplaćen u cjelini.

11.2. OSTVARIVANJE PRAVA NA PENZIJU PREMA SPORAZUMU BOSANSKO-HERCEGOVAČKIH FONDOVA

U BiH postoje tri fonda penzijsko-invalidskog osiguranja: Društveni fond za penzijsko-invalidsko osiguranje BiH Sarajevo, Javni fond za penzijsko-invalidsko osiguranje RS u Banja Luci i Zavod za mirovinsko i invalidsko osiguranje Mostar (dalje: fondovi). Ovi fondovi su zaključili Sporazum o međusobnim pravima i obavezama u sprovođenju penzijskog i invalidskog osiguranja u BiH (dalje: Sporazum), koji je stupio na snagu 25. maja 2000. godine²⁹.

---

²⁹ ini se vjerovatnim da osnovni kriterijum za pristup pravima korisnika penzije nije bio ranije ste eni penzijski staž (minuli rad) ve potreba da se zabetonira etni ki raspored stanovni tva nastao nakon rata.

Osnovno je pravilo da fond koji je vršio isplatu penzije na dan stupanja na snagu Sporazuma (25. maja 2000. godine) nastavlja isplatu penzije bez obzira na mjesto prebivališta ili boravište korisnika. Ukoliko je korisniku vršena isplata penzije od aprila 1992. godine i dalje, ali je prekinuta prije stupanja na snagu Sporazuma, isplatu penzije će nastaviti fond koji je posljednji izvršio isplatu penzije³⁰.

11.2.1. Lica kojima uop te nije ispla ivana penzija nakon marta 1992. godine

Ako je Dru tveni fond za PIO BiH vr io isplatu penzije zaklju no s martom 1992. godine, a isplatu penzije za period april 1992. godine pa do dana stupanja na snagu Sporazuma, nije vr io ni jedan fond, isplatu penzije vr i e onaj fond na ijem se podru ju nalazila isplatna adresa korisnika za mjesec mart 1992. godine na teritoriji BiH, bez obzira na sada nje mjesto prebivali ta ili boravi te korisnika. Ukoliko se u ovom slu aju isplatna adresa korisnika nalazila izvan BiH, ali na teritoriji biv e SFRJ, isplatu penzije vr i e fond na ijem podru ju je korisnik penzije, prije ostvarivanja prava na penziju, bio posljednji put osiguran u BiH, bez obzira na sada nje mjesto prebivali ta ili boravi te korisnika penzije.

11.2.2. Lica kojima je penziju ispla ivao fond izvan biv e SFRJ

Ako je isplatu penzije zaklju no sa martom 1992. godine vr io fond izvan biv e SFRJ, a nakon toga isplatu nije preuzeo ni jedan fond u BiH, isplatu tim korisnicima nastavi e da ispla uje Dru tveni fond PIO BiH (s tim da ovom fondu preostala dva fonda imaju obavezu naknaditi po jednu tre inu bruto penzija i tro kova isplate).

11.2.3. Lica kojima je priznato pravo na penziju nakon 01. aprila 1992. godine ali nije vr ena isplata

Ako je pravo na penziju priznao neki od tri fonda u BiH nakon 01. aprila 1992. godine, a isplata nije vr ena do dana stupanja na snagu Sporazuma, isplatu e vr iti fond kod kojeg je korisnik bio posljednji put osiguran. S ovim u vezi, Javni fond PIO RS se obavezao priznati pravo na penziju po propisima koje primjenjuje.

11.2.4. Ura unavanje penzijskog staža

Sav penzijski staž navr en u republikama biv e SFRJ uklju uju i i biv i Zavod za penzijsko-invalididsko osiguranje vojnih osiguranika Beograd, fondovi u BiH e uzeti u obzir za ispunjenje uslova za priznavanje prava, kao i pri odre ivanju visine penzije, u skladu s propisima koje primjenjuju. Ukoliko je neki fond u BiH priznao poseban staž uze e i njega u obzir.

Kojim drugim razlozima se može pravdati bježanje od kriterijumima da se penzija ostvaruje tamo gdje je zara ena ?

³⁰ Najgore od svega je to se Sporazum... izme u BH fondova PIO ne ostvaruje ni ovakav kakav je, tako da penzioneri primaju ranije penzije (v. Overview... str. Ta . 97). Iako je Dom za ljudska prava BiH potvrdio stanovi te Evropskog suda za ljudska prava, kako je penzija izjedna ena s imovinom, pružaju i pravnu za titu po l. 1. Protokola I, na Evropsku konvenciju...nije do lo do posebne promjene u stajali tima BH fondova. Apsurdno je da funkcioni u sporazumi o socijalnom osiguranju sa drugim državama (npr. Njema ka, Austrija...), a da nije mogu e primijeniti sporazum BH fondova. Otuda se name e jedini zaklju ak da je neophodna radikalna reforma (organizaciona i materijalna) penzijsko-invalididskog osiguranja u BiH kako bi penzioneri imali pristup ovom elementarnom pravu. Dakako, ne treba zaboraviti da je veliki problem novac, jer su penzioni fondovi u BiH potpuno ispražnjeni. Isplata svake penzije kasni jer eka priliv teku ih doprinosa u budžet fondova da bi se vr ile isplate sada njim penzionerima. Za jedan broj populacije, posebno izbjegli ke, naro it problem predstavljaju neupla eni doprinosi za penzije, od strane jednog broja poslodavaca (uglavnom propalih dru tvenih preduze a).

Penzijski staž navr en do 30.aprila 1992. godine kod biv eg Fonda, kao i staž osiguranja navr en poslije 30. aprila 1992. godine kod jednog od fondova u BiH taj fond e uzeti u obzir kod utvr ivanja uslova za priznavanje prava i utvr ivanja visine penzije.

11.2.5. Odre ivanje srazmjerne penzije

Sporazum reguli e situacije kada je penzijski staž nakon 30. aprila 1992. godine ostvarivan kod vi e fondova u BiH, kada se odre uje srazmjerna penzija. U ovom slu aju staž do 15 dana se ne ra una, a preko 15 dana se ra una kao jedan mjesec.

Ako podnosilac zahtjeva za ostvarivanje prava na penziju nema penzijskog staža navr enog u BiH, ali ima penzijski staž u biv im republikama SFRJ, penzija pada na teret fonda na ijem podru ju podnosilac ima prebivali te, a ako je raseljeno lice, na ijem podru ju ima mjesto boravka na dan ispunjenja uslova za starosnu ili porodi nu penziju, odnosno na dan podno enja zahtjeva za invalidsku penziju³¹.

12. CARINSKE OLAKŠICE ZA IZBJEGLICE

U nekim slučajevima izbjeglice se susreću sa problemima vezanim za unošenje u zemlju imovine koju su stekli u toku svog boravka u inostranstvu. Prema Zakonu o carinskoj politici Bosne i Hercegovine zbog posebnih okolnosti se odobrava oslobađanje od plaćanja carine za određene vrste roba koje se unose na carinska područja u BiH.

Carine je oslobođena sledeća roba:

1. Lični prtljag u koji spada roba nekomercijalnog karaktera čija vrijednost nije veća od 200 DM, duvan (200 cigareta ili 100 cigarilosa ili 250 grama duvana), alkoholna pića (2 litre stolnog vina, jedna litra žestokog pića preko 22% vol., ili 2 litre jačeg vina, pjenušca i sl.) i parfemi i toaletne vode (60 cc/ml parfema i 250 cc/ml toaletne vode).
2. Lična imovina fizičkih lica koja svoje mjesto boravka premiještaju iz strane zemlje u BiH. Oslobađanje od carine se odnosi na ličnu imovinu u njihovom vlasništvu -nepotrošnu robu uključujući i bicikle, privatna motorna vozila i prikolice, kamp kućice, izletničke brodove i privatne avione pod uslovom da ih je lice koristilo u ranijem mjestu boravka najmanje 6 mjeseci do dana kad je prestalo koristiti stalno mjesto boravka u drugoj zemlji i da se roba namjerava koristiti u navedene svrhe u mjestu boravka tog lica u BiH. Ove olakšice mogu koristiti samo lica čije je mjesto boravka izvan BiH bilo u neprekidnom trajanju od najmanje 12 mjeseci odnosno najmanje 12 mjesecu u vremenskom periodu od 4 godine. Carinskim organima je potrebo prezentirati dokaze o vremenu boravka u stranoj zemlji. Raspolaganje robom koja je oslobođena carina zabranjeno je 12 mjeseci od dana prihvatanja prijave za stavljanje robe u slobodan promet.
3. Lična imovina koju su državljani BiH i strani državljani stalno nastanjeni u BiH naslijedili u inostranstvu.

Pored navedenih, postoje i drugi vidovi carinskih olakšica koje su manje značajni za izbjeglice.

---

³¹ Ostaje otvoreno pitanje efektivnosti Sporazuma o sukcesiji biv e SFRJ po pitanju penzija (Aneks E). Sporazum detaljno predvi a obaveze isplate penzija za razli ite situacije. U tom pravcu se predvi a mogu nost zaklju enja bilateralnih sporazuma (1. 3. Aneksa E). Tako je izme u BiH I Republike Hrvatske zaklju en bilateralni Ugovor o socijalnom osiguranju. Ugovor detaljno reguli e pitanja ostvarivanja prava na penzije državljana jedne države koji su zaposleni ili bili zaposleni u drugoj državi ugovornici. Postoje relevantne odredbe za starosnu, porodi nu i invalidsku penziju, te detaljne odredbe o procedurama i nadležnim organima. Ipak, u praksi, korisnici su nedovoljno upoznati s mogu nostima iz ovog Sporazuma, a u jednom broju upravnih predmeta koji se ti u penzija postoje ozbiljni indikatori da je prisutna diskriminacija djelimi no zbog etni kih predrasuda, a djelimi no zbog uvanja sopstvenih fondova.

Računajući od 01. januara 2004. godine na snazi je nova Carinska tarifa BiH, koja je sastavni dio Zakona o carinskoj tarifi BiH, koji je usvojio Savjet ministara BiH 24. novembra 2003. godine.

Nova Carinska tarifa je klasifikovana po vrsti robe na ukupno 97 poglavlja i predstavlja vrlo obiman dokument. Prije povratka korisno je provjeriti carinski status robe koja se eventualno unosi u BiH, te carinske procedure u vezi s tim.

13. PRAVO NA PRIKLJUČAK RANIJE FIKSNE TELEFONSKE LINIJE NAKON POVRATKA U BIH

Ako se izbjeglica vraća u svoj prvobitni dom u skladu sa Aneksom 7. Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH, a bio je priključen na telefonsku mrežu prije sukoba i ako je njegov telefonski priključak presječen ili broj dodjeljen nekom drugom licu, ima pravo na ponovno priključenje, s tim da administrativna taksa ne smije biti veća od 50 KM.

Predratni pretplatnici bi trebali podnijeti zahtjev za ponovno priključenje u roku od tri mjeseca nakon što su zaista ušli u posjed svog ranijeg doma. Oni koji ne budu iskoristili ovu mogućnost mogu se tretirati kao novi pretplatnici.

Predratni pretplatnici nisu odgovorni za bilo koje neplaćene dugove koji su nastali u toku perioda kada je u tom stanu boravio neko drugi, a nisu dužni da plate ni dugove koje su sami stvorili prije rata, a koji su zastarjeli u skladu sa zakonom. Neplaćanje takvih dugova nema utjecaja na pravo povratnika na prioritetni priključak.

Ova pravila oko ponovnog priključenja telefona su jedinstvena za cijelu BiH a propisao ih je Visoki predstavnik za BiH.³²

14. PRIZNAVANJE VAŽNOSTI DIPLOMA O ZAVRŠENOM OBRAZOVANJU U INOSTRANSTVU (NOSTRIFIKACIJA) U BIH

Postoji mogućnost da su određena lica, posebno izbjeglice koje su jedno vrijeme provele izvan BiH, zainteresovana da im se u BiH prizna važnost diploma o završenom obrazovanju u inostranstvu. Novostečeno obrazovanje je nekada uslov za zapošljavanje na određenom radnom mjestu ili drugo angažovanje.

Pokreće se poseban postupak za priznavanje važnosti određene diplome stečene izvan BiH. Ovaj postupak se provodi na odgovarajućim obrazovnim ustanovama (srednja škola, fakulteti i dr.). Bliže informacije se mogu dobiti neposrednim kontaktom odgovarajuće obrazovne ustanove, zavisno od vrste (profila) stečenog obrazovanja.

Korisno je znati da se u BiH priznaje važnost diplome o stečenom obrazovanju u nekoj od bivših republika SFRJ (do 1992. godine), bez potrebe provođenja posebnog postupka priznanja njene važnosti.³³

---

³² Uopće te uzev i odnos javnih komunalnih službi prema povratnicima u ranijem periodu je bio više diskriminatoran nego danas. Danas je on više posljedica monopolskog položaja ovih službi koje one isto manifestuju i prema domicilnim korisnicima, a ne samo izbjeglicama, raseljenim licima odnosno povratnicima. Tako je i sa zamjenom električnih sata, sata za vodu, cijenom obračunatih komunalnih usluga, primjenom dvostrukih tarifa za obrtnike i fizička lica. Ukoliko predratni vlasnik imovine kojim služajem propusti da se u zapisnik o primopredaji imovine unese podatak o stanju utroška električne energije, vode i dr. usluga izgledno je da će komunalne službe nastojati od njega naplatiti bar dio ranijeg duga.

³³ Za obrazovanje su vezani mnogi veliki problemi druge prirode. Riječ je o izostanku javnog povjerenja zbog prisutne homogenizacije nastavnog osoblja po etničkoj kretnosti i još uvijek neadekvatnim programima nekih predmeta (prisutne su verzije "svoje" istorije, neujednačenosti u jeziku predmetima...).

15. INSTITUCIONALNA PRAVNA ZAŠTITA

Izbjeglice, raseljena lica i povratnici mogu ostvariti za titu svojih prava pred upravnim i sudskim organima. Upravni organi koji rje avaju o pojedina nim pravima na državnom, entitetskom i kantonalnim nivoima. Postoje i deta irani upravni organi na nivou lokalnih zajednica (op tine i gradovi).

Sudska za tita postoji na nivou prvostepenih sudova (osnovni sudovi u RS, odnosno op tinski sudovi u Federaciji BiH), drugostepenih sudova (okružni sudovi u RS i kantonalni sudovi u Federaciji BiH), vrhovnih entitetskih sudova, Suda BiH i Ustavnog suda BiH. Postoje entitetski i državni ombudsmeni.

Zaklju no s 31. decembrom 2003. godine prestao je da radi Dom za ljudska prava BiH, kao samostalni pravosudni organ. Dom za ljudska prava prestao je da radi na osnovu Sporazuma zaklju enog izme u Savjeta ministara BiH i entitetskih vlada u skladu s Aneksom VI Dejtonskog sporazuma (l. XIV Aneksa VI). Sporazum je stupio na snagu 25. septembra 2003. godine.

Mnogo gra ana BiH, me u kojima je najvi e izbjeglica i raseljenih lica, obratilo se Domu za ljudska prava BiH, za za titu razli itih vrsta povrije enih prava, pa je nakon prestanka rada Doma otvoreno pitanje rje avanja nekoliko hiljada nezavr enih predmeta.

Kao to je poznato Sporazum o ljudskim pravima (Aneks VI uz Dejtonski sporazum), koji je bio pravna osnova za konstituisanje i rad Doma za ljudska prava BiH, potpisali su Bosna i Hercegovina, Federacija BiH i Republika Srpska. Iste ove strane su 22. i 25. septembra 2003. godine zaklju ile Sporazum, odlu uju i da se formira Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu BiH (u daljem tekstu: Komisija), s mandatom da zavr i predmete ranije pokrenute pred ukinutim Domom za ljudska prava BiH.

Komisija je sudsko tijelo pri Ustavnom sudu BiH i djeluje u potpunosti nezavisno i nepristrasno, a 13. januara 2004. godine je donijela svoja Pravila procedure, koja su temeljni dokument po kojem Komisija rje ava predmete odnosno donosi svoje odluke. Ova Pravila procedure u osnovi podržavaju rje enja iz ranijih Pravila procedure biv eg Doma.

U 2003. godini BiH je izvršila ratifikaciju dva protokola na Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, koja je po Ustavu BiH sastavni dio pravnog poretka u BiH. Riječ je o protokolima 12. i 13.

Protokol 12. propisuje opštu zabranu diskriminacije . Tako se uživanje svih prava utvrđenih zakonom osigurava bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, rođenje ili drugi status. Ova obaveza se odnosi na organe vlasti jer nijedan organ vlasti nikoga ne smije diskriminirati ni po jednom nabrojanom osnovu. Nije potrebno obrazlagati koliki je značaj ratifikacije ovog protokola. U BiH još uvijek postoje mnogi oblici diskriminacije koja se prikriva na različite načine.

Protokolom 13. na Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda ukinuta je smrtna kazna. Ovaj Protokol Evropske konvencije reguliše da niko neće biti osuđen na ovakvu kazna niti biti pogubljen. Treba napomenuti da je krivično zakonodavstvo u BiH, na nivou države i entiteta, već harmonizovano s ovim Protokolom.

Praktičan značaj ovih protokola je u tome što oštećena lica u slučaju diskriminacije po bilo kojem nabrojanom osnovu mogu zatražiti i zaštitu pred evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu.

Takođe je isključeno eventualno ponovno uvođenje u sistem kazni smrtne kazne u BiH. Protokol 13. je pravna prepreka za ekstradiciju (izručenje) bilo kojeg lica trećoj državi u kojoj postoji mogućnost izricanja smrtne kazne.

16. PRIZNAVANJE VAŽNOSTI JAVNIH ISPRAVA U BiH

Poznato je da izbjeglice i raseljene osobe odnosno povratnici imaju teškoće vezane za važnost različitih javnih isprava koje su im potrebne za realizaciju svojih prava. Riječ je o različitim javnim ispravama koje izdaju organi države BiH, entiteta, kantonalne i lokalne vlasti, Brčko Distrikta, sudski organi različitog nivoa, te druge institucije, organizacije ili druga pravna lica koja vrše javna ovlaštenja.

Ovaj problem je riješen donošenjem Zakona o važnosti javnih isprava u BiH (u daljem tekstu: Zakon), koji je stupio na snagu 03. juna 2004. godine. Navedeni Zakon reguliše da na cijeloj teritoriji BiH važe sve javne isprave, koje su nakon 06. aprila 1992. godine, pa do dana njegovog stupanja na snagu, po tada važećim propisima u propisanom obliku izdali nadležni organi, institucije, organizacije ili pravna lica u vršenju javnih ovlaštenja. Ukoliko na ovim ispravama u zaglavlju ne stoji naziv "Bosna i Hercegovina", on se može naknadno staviti od strane izdavaoca, i takva isprava je podobna za ovjeru ili nadovjeru od strane nadležnog organa.

Zakon takođe reguliše da na cijeloj teritoriji BiH važe, bez bilo kakvih dodatnih ovjera, sve javne isprave izdate do 06. aprila 1992. godine, od strane nadležnih organa bivše SFRJ ili njenih bivših SR ili SAP.

17. PRAVA MANJINSKOG STANOVNIŠTVA

U BiH je usvojen poseban Zakon o zaštićenju prava pripadnika nacionalnih manjina³⁴. Ovaj Zakon se direktno poziva na korpus prava koji manjinama garantuje Okvirna konvencija za zaštićenje prava manjina Savjeta Evrope, s direktnom primjenom Konvencije u BiH (1. St. 2. Zakona). Prema jednoj odredbi Zakona (1. 3. st. 1.), metodom negativne definicije regulisano je da se nacionalnom manjinom smatra dio stanovništva BiH koji ne pripada ni jednom od tri konstitutivna naroda u BiH³⁵, a sa injavaju je ljudi istog ili sličnog etničkog porijekla, tradicije, običaja, vjerovanja, jezika, kulture i duhovnosti ili bliske ili srodne istorije i drugih obilježja. Zakon exempli causa nabroja pripadnike nacionalnih manjina u BiH.³⁶

Zakon nudi širok korpus prava pripadnicima nacionalnih manjina, kao što je upotreba svoga jezika, vjere, znakova i simbola, obrazovanje, informisanje, kulturu, ekonomsko-socijalna prava, sudjelovanje u organima vlasti³⁷.

Ukazuje se na jednu značajnu odredbu prema kojoj su BiH, entiteti, kantoni, gradovi i općine u svojim budžetima dužni obezbijediti sredstva radi ostvarivanja prava koja pripadaju nacionalnim manjinama (1. 8). Ova odredba je pojava dodatnog obaveza o osiguranju obrazovanja na jeziku manjina tamo gdje manjine imaju apsolutnu ili relativnu većinu stanovništva (1. 14)³⁸. Tamo gdje su manjine uistinu i manjinski dio stanovništva, to je uglavnom pravilo, obrazovanje na

³⁴ Objavljen je u "Službenom glasniku BiH" br. 12-2003, sa stupanjem na snagu i primjenom po ev od 14. maja 2003. godine.

³⁵ Prema posebnoj odluci Ustavnog suda BiH (2000. godina) konstitutivnim narodima se smatraju Bošnjaci, Srbi i Hrvati na svakom dijelu teritorija BiH.

³⁶ To su Albanci, Crnogorci, Mađari, Italijani, Jevreji, Makedonci, Nijemci, Poljaci, Romi, Rumuni, Rusi, Rusini, Slovaci, Slovenci, Turci, Ukrajinci i drugi. Nabrojanje manjina u zakonu je izvršeno abecednim redom.

³⁷ Zaštićenje prava pripadnika nacionalnih manjina zaštićeno je posebnom normom Krivičnog zakona BiH, s primjenom od 01. marta 2003. godine (1. 145. KZ BiH, Povreda ravnopravnosti ovjeka i građanina).

³⁸ Nije poznat ni jedan primjer u BiH gdje se ova odredba efektivno primjenjuje.

jeziku pripadnika manjina pada na teret manjina. Isto tako, u pravilu u kolama je nastava vjeronauke izborna. No, ovo nije dovoljno iz razloga to se esto, kako kod ku e tako i u kolama, ne njeguje stvarna tolerancija. Tako e dijete imati pravo da ne poha a nastavu vjeronauke, ali e izazvati podozrenje me u kolegama, pa se sloboda izbora po ovom pitanju jo uvijek su tinski osporava.

Odredba o obaveznom sudjelovanju manjina u organima vlasti na lokalnom nivou rijetko se gdje efektivno primjenjuje. Isto tako, Vije e nacionalnih manjina BiH, iako formalno postoji, ne djeluje u javnosti.

Nije primijeno da je nakon usvajanja navedenog Zakona položaj manjina u stvarnosti popravljen,³⁹ izuzev po pitanju izbora nekih nosilaca pravosudnih funkcija (sudija I tužilaca), a jo ranije i zapo ljevanja policajaca.

U Banja Luci, jula 2005. godine

---

³⁹ Tako npr. položaj Roma je vjerovatno nepovoljniji nego li je prikazano u Overview... (v. ta ke 155, 156, 161, 162, 163).